

MYNDIGHETEN FÖR KULTURANALYS

Samhällstrender och kulturvanor: en omvärldsanalys

Rapport 2015:3

Postadress:

Box 120 30
102 21 Stockholm

Besöksadress:

Fleminggatan 20, 6 tr

Telefon:

08-528 020 00

E-post:

info@kulturanalys.se

Webbplats:

www.kulturanalys.se

© Myndigheten för kulturanalys 2015

Formgivning: Bazooka

Tryck: Taberg Media Group AB, 2015

ISBN: 978-91-87046-23-0

MYNDIGHETEN FÖR KULTURANALYS

Samhällstrender och kulturvanor: en omvärldsanalys

Rapport 2015:3

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Fem trender	4
Konsekvenser för kulturpolitiken	5
Summary	8
Five trends	8
Consequences for cultural policy	9
Inledning	12
Syfte	13
Kort om metoden	14
Tidigare forskning om kulturvanor	16
Teknisk utveckling	16
Kulturvanor påverkas av ekonomi, utbildning och tillgång	18
Tid	19
Identitet, umgänge och grupptillhörighet	19
Trender som påverkar ungas och äldres kulturvanor	21
Ett heterogent samhälle ger olika förutsättningar för kulturvanor	21
Deltagarstyrd kultur	29
Kommunikation via bilder blir allt vanligare	32
Stora datamängder används för att anpassa kultur till efterfrågan	34
Individanpassat kulturutbud	36
Konsekvenser för kulturpolitikens kunskapsstöd	39
Identifiera och förebygg vita fläckar på kulturkartan	39
Verka för allas tillgång till den digitala infrastrukturen	41
Synliggör och motverka filterbubblors negativa effekter	42
Skapa förutsättningar för kulturell mångfald	44
Undersök möjligheterna för människor inom äldreomsorgen att delta i kulturlivet	46
Referenser	48
Bilaga 1: Frågor till fokusgrupperna	55

Förord

Myndigheten för kulturanalys har som ett av sina uppdrag från regeringen att bedriva omvärldsbevakning inom kulturområdet och andra relevanta samhällsområden. Kulturanalys har valt att tolka uppdraget som att myndigheten ska arbeta med omvärldsanalys som syftar till att fånga och beskriva samhällsförändringar som påverkar kulturlivet och kulturpolitiken. Analysen ska också bidra till att förstå och förklara på vilket sätt denna påverkan sker.

Samhällsutvecklingen låter sig svårligen fångas in, förklaras och förutsägas. Målet med våra omvärldsanalyser är inte att generera sanningar utan snarare att resonera kring det som äger rum och att dra rimliga slutsatser. I Kulturanalys arbete eftersträvar vi därmed att systematiskt samla in information som kan ge underlag för rimliga tolkningar och fortsatt diskussion.

Med utgångspunkt i vårt uppdrag att genomföra en kulturvaneundersökning har vi valt att rikta in omvärldsanalysen mot ungas och äldres kulturvanor i digitaliseringens tid. Vår förhoppning är att omvärldsanalysen ska ge nya insikter om vilka övergripande trender som kan påverka kulturkonsumtion och kulturutövande i dessa grupper och att kunna ge viktiga inspel till den nationella kulturvaneundersökning som Kulturanalys har för avsikt att genomföra.

Stockholm i september 2015.

Sverker Härd

Myndighetschef

Sammanfattning

I den här rapporten lyfter Myndigheten för kulturanalys fram ett urval samhällstrender eller tendenser som kan få konsekvenser för ungas och äldres kulturvanor och för kulturpolitiken framöver. Urvalet är gjort med utgångspunkt i de kulturpolitiska målen och den aktuella kulturpolitiska samhällsdebatten. Resonemangen kring trenderna och hur de kan tänkas påverka kulturvanor och kulturpolitiken har gjorts med hjälp av forskning, myndighetsrapporter, tidningsartiklar med mera.

Omvärldsanalysen har genomförts som ett led i Kulturanalys uppdrag från regeringen att bedriva omvärldsbevakning och att utforma samt genomföra en nationell kulturvaneundersökning och besvarar två frågor:

- Vilka samhällstrender kan tänkas påverka kulturkonsumtion och kulturutövande i åldersgrupperna 16–25 år respektive 65 år och uppåt?
- Vilka konsekvenser för kulturpolitikens kunskapsbehov i allmänhet och genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning i synnerhet kan dessa trender få?

Anledningen till att rapporten fokuserar på de ungas och äldres kulturvanor är dels att regeringen har barn och unga som särskilt prioriterade målgrupper för kulturpolitiken, dels att vi har en åldrande befolkning vars förutsättningar att ta del av kultur är viktiga att uppmärksamma och förstå.

Rapporten inleds med att ge en kortfattad och översiktlig bild av vad vi vet om människors kulturvanor baserat på forskningslitteratur och annan litteratur. I rapportens andra del beskrivs ett urval samhällstrender som kan komma att påverka ungas och äldres kulturvanor. Därefter följer en tredje och avslutande del där vi diskuterar hur dessa trender påverkar kulturpolitikens kunskapsbehov och genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning.

Fem trender

Kulturanalys lyfter fram fem trender som på olika sätt kan tänkas påverka ungas och äldres kulturvanor. Urvalet av trender har gjorts utifrån i vilken mån de kan bedömas ha konsekvenser för kulturvanor och betydelse för de kulturpolitiska målen. En första trend handlar om att det svenska *samhället utvecklas mot att bli alltmer heterogent* som ett resultat av processer som urbanisering, ökade inkomstklyftor, ökade skillnader i hälsa mellan olika grupper, en ökande andel äldre i befolkningen, migrationsströmmar med mera. Det heterogena samhället ger olika förutsättningar för kulturvanor, vilket blir viktigt att fånga. Den andra trenden handlar om att vi verkar gå mot en mer *deltagarstyrd kultur* som drivs fram i synnerhet av den yngre delen av befolkningen. Digitaliseringen har förenklat för medborgare att själva skapa och vara med och forma kultur. Samtidigt som många

kulturvanor är kopplade till internet ser vi dock ett uppsving för det unika kulturarrangemanget som kan upplevas på en fysisk plats tillsammans med andra – detta värderas högt både bland unga och äldre. Den tredje trenden handlar om *kommunikation via bilder sannolikt blir allt viktigare*. Vi lever i dag i ett bildsamhälle där förmågan att tolka bilder har blivit en del av den kompetens som krävs för att kunna delta i de demokratiska processerna. Den fjärde trenden handlar om att *stora datamängder om människors kulturvanor används för att anpassa (i dagsläget den kommersiella) kulturen till efterfrågan*, vilket skulle kunna leda till likriktning och brist på nyskapande kultur. Den femte trenden, slutligen, handlar om att *kulturutbudet på internet i allt högre utsträckning individanpassas* med hjälp av algoritmer, vilket riskerar att leda till att människor fastnar i så kallade filterbubblor.

Konsekvenser för kulturpolitiken

Det urval av trender som beskrivs i rapporten medför utmaningar för arbetet med att uppnå de kulturpolitiska målen och visar genomgående på behovet av samverkan mellan kulturpolitik och andra politikområden. Slutsatserna som lyfts fram i rapportens avslutande del pekar på framtida utvecklingsområden där ett samarbete mellan olika politikområden kan bidra till både de kulturpolitiska målen och andra områdens utveckling. Utöver att belysa vikten av samverkan mellan olika politikområden lyfter Kulturanalys fram vilka konsekvenser som de nämnda trenderna får för kulturpolitikens kunskapsbehov och genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning. Detta görs under fem rubriker.

Identifiera och förebygg vita fläckar på kulturkartan. För att kunna synliggöra och motverka en eventuell utveckling av vita fläckar på Sverigekartan där ett kulturutbud saknas eller minskar ser Kulturanalys det som angeläget att en nationell lägesbeskrivning av kulturutbudet i Sverige genomförs regelbundet. För att bilden av kultursverige ska bli komplett krävs att både utbudet av kultur och kulturvanorna i sig synliggörs. För en kulturvaneundersökning blir konsekvenserna av exempelvis urbaniseringen, eller befolkningskoncentrationen i de större städerna och deras närområden, att vi behöver formulera enkätfrågor och samla in data på ett sätt som möjliggör en jämförande analys av kulturvanor i glesbygd respektive tätort. Det här är viktigt inte minst med tanke på de äldres förutsättningar att utöva och uppleva kultur eftersom glesbygdskommunerna har haft och förväntas få en högre andel äldre än andra kommuntyper.

Verka för allas tillgång till den digitala infrastrukturen. Digitaliseringen har möjliggjort att den offentligt finansierade kulturens aktörer kan stödja människors egna skapande oberoende av var de befinner sig i landet. Ett digitalt tillgängligt kulturarv och information om exempelvis olika typer av hantverk via webb, bloggar och sociala medier skapar nya förutsättningar för både unga och äldre att ta del av och själva skapa kultur. För att digitalisering ska kunna bidra till allas deltagande i kulturlivet krävs emellertid att det finns en utbyggd infrastruktur – i form av tillgång till bredband – i landet. I dag saknas emellertid detta i många

glesbygdsområden. Att verka för att tillgången till bredband ökar i landet är således också att verka för att kulturens infrastruktur stärks.

För att kulturpolitiken ska kunna utveckla stödet till människors medverkan i kulturlivet behöver vi även veta mer om hur exempelvis digitaliserade samlingar används. Ser människor museers digitaliserade bilder främst som något de vill ta del av på museernas webbplatser eller vill de använda bilderna i det egna skapandet? I vilken utsträckning tar folk del av de digitaliserade samlingarna och hur ser intresset för detta sätt att få tillgång till kultur ut?

Synliggör och motverka filterbubblors negativa effekter. Individanpassningen av (kultur)utbudet på internet riskerar att leda till att människor fastnar i filterbubblor, det vill säga slutna informationsekosystem där de serveras mer av det som bekräftar deras världsbild. Denna risk kan tänkas öka i de fall där stora datamängder används för att anpassa utbudet av (i dagsläget) kommersiell kultur till efterfrågan. Den offentligt finansierade kulturen blir ett ännu viktigare komplement till det kommersiella kulturutbudet om det senare framöver skulle likriktas och/eller upphöra att ifrågasätta etablerade perspektiv på människan och samhället. En fråga som är viktig att undersöka mot denna bakgrund handlar om närvaron av den offentligt finansierade kulturen i sociala medier och det genomslag som denna har i olika digitala sammanhang. När man ut till sina målgrupper, eller filtreras man bort?

En annan fråga som är relevant att resa i det här sammanhanget berör allas möjlighet att delta i kulturlivet och det kulturpolitiska målet att främja allas möjlighet till bildning. Mycket av kommunikationen på internet sker via bilder som lätt kan få spridning i olika filterbubblor. Samtidigt har människor i allmänhet inte nödvändigtvis blivit bättre på att tolka bilder. För att kunna förhålla sig kritiskt till de bilder och texter som sprids krävs det som kallas medie- och informationskunnighet. Förutsättningarna att tillägna sig medie- och informationskunnighet varierar med socioekonomisk bakgrund och därför kan skolan fylla en viktig funktion i sammanhanget genom att jämna ut villkoren för olika grupper. Den här utmaningen behöver således hanteras av kulturpolitiken, utbildningspolitiken och mediepolitiken i samverkan.

Filterbubblornas eventuella påverkan på kulturvanor behöver även fångas i en kulturvaneundersökning. Utöver att ställa frågor kring vilken typ av kultur som människor tar del av blir det viktigt att undersöka i vilket eller vilka sammanhang som de upplever denna kultur och varifrån de får information och vägledning om kulturupplevelser. I sökandet efter förklaringar till variationer i människors kulturvanor så blir det angeläget att försöka fånga och förstå hur människor nås av information om – i det här fallet – kulturaktiviteter. För att åstadkomma detta krävs antagligen en kombination av kvantitativa och kvalitativa studier.

Skapa förutsättningar för kulturell mångfald. Nya kulturvanor uppstår inte sällan genom att människor sätter ihop element från olika kulturuttryck på ett nytt sätt. Det kan handla om både genre- och kulturområdesöverskridande samman-

blandningar och om möten mellan ett kulturuttryck och ny teknik. Mot bakgrund av att samhället blir alltmer heterogent och att inte minst många unga människor rör sig mellan olika sammanhang ser vi framför oss att nya kulturvanor i allt högre utsträckning kan komma att uppstå som blandformer som omfattar element från olika kulturuttryck och ny teknik. Kulturpolitiken ska främja kulturell mångfald och konstnärlig förnyelse – vilket bland annat skulle kunna handla om att på olika sätt förbättra förutsättningarna för sådana kulturvanor. För genomförandet av en kulturvaneundersökning blir utmaningen att formulera frågor utan att tillämpa ett stuprörsperspektiv: det måste kunna gå att fånga in kulturvanor som omfattar gränsöverskridande.

På senare tid har mångfaldsbegreppet i stor utsträckning kommit att användas för att belysa representationen av personer med utländsk bakgrund i kultursektorn. Arbetet med att riva hindren för allas möjlighet att delta i kulturlivet har möjligen väglett av tydligare mål och riktlinjer vad gäller jämställdhet och tillgänglighet än på mångfaldsområdet. En bidragande orsak till att personer med utländsk bakgrund fortfarande är relativt lågt representerade i kultursektorn skulle eventuellt kunna handla om mångfaldsbegreppets mångtydighet. Kulturanalys har under 2015 påbörjat en studie av hur styrningen mot ökad mångfald inom kultursektorn förhåller sig till styrningen vad gäller jämställdhet och tillgänglighet samt hur mångfaldsbegreppet har tolkats av olika kulturinstitutioner.

Undersök möjligheterna för människor inom äldreården att delta i kulturlivet. Alla människor oavsett ålder ska ha möjlighet till kulturupplevelser, bildning och utveckling av den egna skaparkraften. Detta framgår av de nationella kulturpolitiska målen som antogs 2009 och som gäller i hela landet. En del äldre kan emellertid av olika skäl både ha svårt att ta del av det kulturutbud som finns och att själva skapa kultur – i synnerhet om de är i behov av vård eller äldreomsorg. Samtidigt som det kan vara svårt för människor inom äldreomsorgen att ta del av kultur så pekar forskning på att kulturupplevelser är viktiga för vårt välbefinnande och vår hälsa. Att få uppleva, eller själv skapa kultur kan bidra till en mer meningsfull tillvaro. Därmed blir frågan om kulturvanor även angelägen för äldreomsorgen.

Under åren 2011–2013 satsade dåvarande regeringen totalt 70 miljoner kronor på verksamheter som främjar äldre människors tillgång till kultur. Vid utformningen av kommande satsningar på kultur inom äldreomsorgen finns i dag därför en del erfarenheter att bygga vidare på. Samtidigt visar studier att det finns ytterligare behov av kunskap om exempelvis hur kulturen kan bidra till att skapa förutsättningar för människors delaktighet inom äldreomsorgen och om det verkligen är så att vi står inför en helt ny generation äldre som kommer att ställa alltigenom nya krav på omsorgen. I en nationell kulturvaneundersökning skulle frågor om hur människor tänker kring sina framtida kulturvanor – hur de värderar möjligheten att ta del av kultur inom exempelvis äldreomsorgen – kunna ställas.

Summary

In this report, the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis addresses a number of trends in society that may have an important impact on the cultural habits of young people and older people and cultural policy in the future. The selection was made based on the cultural policy objectives and the current cultural policy debate in society. Using research, reports by authorities, journal articles, etc., the Agency expounds on the trends and the reasoning on how they may conceivably impact cultural habits and cultural policy.

The situation analysis has been done as a part of the Agency's assignment from the Government to conduct horizon scanning and to formulate and implement a national cultural habit survey and answers two questions:

- What are the societal trends that may conceivably affect cultural consumption and cultural practice in the 16-25 and 65-and-up age groups?
- What consequences will these trends have on the cultural policy need for knowledge in general and in the implementation of a national cultural habit survey in particular?

The reason that the report focuses on the cultural habits of young people and older people is partly that children and young people are target groups for cultural policy especially prioritised by the Government and partly that we have an ageing population whose conditions of being able to partake of culture are important to pay attention to and understand.

This report begins with a brief and overall view of what we know about people's cultural habits based on research and other literature. The second section of the report describes the societal trends that the Agency has identified as being important to the cultural habits of the young and the old. This is followed by a third and final section where we discuss how these trends affect the cultural policy need for knowledge and the implementation of a national cultural habit survey.

Five trends

The Agency identifies five trends that may conceivably affect the cultural habits of young people and older people in various ways. The first trend is that Swedish *society is developing towards becoming increasingly heterogeneous* as a result of processes such as urbanisation, growing income gaps, larger discrepancies in health between various groups, an increasing percentage of elderly in the population, migration flows, etc. The heterogeneous society provides different conditions for cultural habits, which becomes important to capture. The second trend is that we are moving towards more *participant-controlled culture* that is being driven forward particularly by the younger segment of the population. Digitisation has made it easier for citizens to themselves create, be involved in and

shape culture. At the same time that many cultural habits are linked to the Internet, we see, however, an upswing for the unique cultural event that can be experienced at a physical place together with others, which is valued highly among the young and the old. The third trend is that *communication through images is becoming increasingly important*. Today, we live in a society of images where the ability to interpret images has become a part of the skills necessary to be able to participate in the democratic processes. The fourth trend is that *large amounts of data on people's cultural habits is being used to adapt (at present commercial) culture to demand*, which could lead to uniformity and a lack of innovative culture. The fifth and final trend is that *the cultural offering on the Internet is increasingly adapted to the individual* with the help of algorithms, posing a risk of people getting caught in so-called filter bubbles.

Consequences for cultural policy

The trends described in the report entail challenges for the work on achieving the cultural policy objectives and consistently indicate the need for collaboration between cultural policy and other areas of policy. The conclusions identified in the closing section of the report point out future areas of development where collaboration between various areas of policy can contribute to both the cultural policy objectives and development of other areas. In addition to illustrating the importance of collaboration between various areas of policy, the Agency identifies what consequences the aforementioned trends have on the cultural policy need for knowledge and the implementation of a national cultural habit survey. This is done under five headings.

Identifying and counteracting blank spots on the cultural map. In order to identify and counteract a potential development of blank spots on the map of Sweden where there is no cultural offering or it is declining, the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis believes that it is important that a national situation description of the cultural offering in Sweden is done regularly. To complete the picture of culture in Sweden, both the offering of culture and cultural habits in themselves must be illustrated. The consequences, for example, of urbanisation on a cultural habit survey are that we need to formulate survey questions and gather data in a manner that enables a comparative analysis of cultural habits in rural areas and urban areas, respectively. This is important, especially considering the conditions of the elderly to practice and partake of culture.

Promoting access for everyone to the digital infrastructure. Digitisation has made it possible for the publicly financed culture's actors to support people's own creative efforts regardless of where they are in Sweden. A digitally available cultural heritage and information on, for example, various types of crafts over the Internet, blogs and social media creates new conditions for both young and old to partake of and themselves create culture. However, in order for digitisation to contribute to universal participation in cultural life, there must be developed infrastructure - in the form of access to broadband - in Sweden. Today, however,

this is not available in many rural areas. Hence, working to increase the supply of broadband in Sweden also means working to strengthen cultural infrastructure.

In order for cultural policy to be able to develop the support of people's participation in cultural life, we also need to know more about how e.g. digitised collections are used. Do people see the digitised pictures of museums mainly as something they want to partake of on the museums' websites or do they want to use the pictures in their own creative activities? To what extent do people partake of the digitised collections and what does the interest in accessing culture look like?

Identifying and counteracting the negative effects of filter bubbles. The individualisation of the (cultural) offering on the Internet is at risk of leading to people getting stuck in filter bubbles, i.e. closed information ecosystems where they are served more of what confirms their world view. This risk may conceivably increase in cases where large amounts of data are used to adapt the offering of (currently) commercial culture to demand. Publicly financed culture becomes an even more important complement to the commercial cultural offering if the latter were to become uniform and/or stop questioning established perspectives of mankind and society in the future. One question that is important to investigate in light of this concerns the presence of publicly financed culture in social media, and the impact this has in various digital contexts. Are the target groups reached, or is the offering filtered out?

Another question that is relevant to raise in this context concerns the possibility of all to participate in cultural life and the cultural policy objective to promote the possibility of all to obtain *Bildung* (bildning). Much of the communication on the Internet takes place via images that can easily be spread in various filter bubbles. At the same time, people in general have not necessarily become better at interpreting images. Being able to critically relate to the images and texts that are spread demands what is called media and information literacy. The conditions to acquire media and information literacy vary with socio-economic background and, consequently, the school system can play an important role in this context by evening out the conditions for various groups. This challenge accordingly needs to be handled by cultural policy, education policy and media policy in collaboration.

The filter bubbles' potential impact on cultural habits also needs to be captured in a cultural habit survey. In addition to asking questions on what kind of culture people partake of, it is important to investigate the context(s) in which they experience this culture and where they get information and guidance on cultural experiences. In the search for explanations of variations in people's cultural habits, it becomes important to try to capture and understand how people are reached by information on - in this case - cultural activities. This probably requires a combination of qualitative and quantitative studies.

Creating conditions for cultural diversity. New cultural habits often arise by people combining elements from different cultural expressions in a new way. This

can involve both combinations over genres and cultural areas and meetings between a cultural expression and new technology. In light of society becoming increasingly heterogeneous and many young people in particular moving between different contexts, we believe that new cultural habits will increasingly arise as hybrid forms that include elements from different cultural expressions. Cultural policy should promote cultural diversity and artistic renewal - which could involve various ways of improving the conditions for such hybrid cultural habits. For the implementation of a cultural habit survey, the challenge is formulating questions without applying a top-down perspective: it must be possible to capture cultural habits that encompass cross-boundary aspects.

Recently, the concept of diversity has largely come to be used to illustrate the representation of people with a foreign background in the cultural sector. The work of tearing down the obstacles to the possibility of everyone to participate in cultural life may possibly have been guided by clearer targets and guidelines in terms of equality and accessibility than in the diversity area. A contributing cause of people with a foreign background still being relatively poorly represented in the cultural sector may potentially involve the ambiguity of the concept of diversity. In 2015, the Agency began a study of how guidance towards greater diversity in the cultural sector relates to governance in terms of equality and accessibility and how the concept of diversity has been interpreted by different cultural institutions.

Investigating the possibilities of participating in cultural life for people in elderly care. All people regardless of age shall have the possibility of cultural experiences, *Bildung* and development of their own creativity. This is stated by the national cultural policy objectives that were adopted in 2009 and apply throughout Sweden. However, some older people may for various reasons both have difficulty in partaking of the cultural offering that exists and themselves creating culture - especially if they are in need of medical or elderly care. At the same time that it may be difficult for people who live in elderly care to partake of culture, research indicates that cultural experiences are important for our health and well-being. Being able to experience, or ourselves create, culture can contribute to a more meaningful existence. The issue of cultural habits thereby also becomes important for elderly care.

During the years 2011-2013, the Government at the time allocated SEK 70 million to activities that promote elderly people's access to culture. In the formulation of future investments in culture in elderly care, there are therefore currently quite a few experiences on which to build further. At the same time, the studies that exist indicate further needs for knowledge about e.g. how culture can contribute to creating conditions for people's participation in elderly care and if we are really facing an entirely new generation of elderly who will place completely new demands on the care. In a national cultural habits survey, questions could be asked about how people think about their future cultural habits - how much they value being able to partake of culture in e.g. elderly care.

Inledning

Jag är en anhängare av en pryl gjord av papper som anses rätt förlegad: boken. Den är jättepraktisk. Den laddar inte ur. Man behöver inga sladdar eller batterier. Ingen adapter och inga koder. Den kan bläddras i med händerna och ibland står det jättespännande saker i den. (Daniel Birnbaum, *Dagens industri*, 9 december 2011, sid. 86)

[...] digitaliseringens extrema kraft förändrar nu våra kulturvanor i grunden. Tidningar, tv, musik, böcker, film – konsumtionsvanorna och affärsmodellerna muterar nästan i realtid, i takt med att medierna blir alltmer mobila och sociala. (Daniel Sandström, *Svenska Dagbladet*, 29 december 2013, sid.2)

Den digitala utvecklingen har ritat om kartan för kulturen, vilket har fört med sig en diskussion som innehåller både förfäran och lovord om de framtida kulturvanorna. Hur vi konsumerar och utövar kultur förändras kontinuerligt i takt med nya tekniska innovationer men också till följd av andra samhällsförändringar. Under de senaste decennierna har vi sett en enorm förändring i hur kulturella uttryck kan distribueras och tillgängliggöras. Utvecklingen av nya digitala tjänster har gjort det allt enklare att ta del av musik, böcker eller scenuppsättningar som produceras, publiceras eller sätts upp på andra sidan jordklotet. Men det är inte bara tekniska framsteg som påverkar våra kulturvanor. Mötet med andra människor, hälsa, ålder samt våra behov av att definiera oss och markera vår identitet är också aspekter som bidrar till att forma på vilket sätt vi är delaktiga i kulturlivet. Hur vi deltar i kulturlivet är således inte enbart en fråga om vad vi tycker om att göra på vår fritid. Det handlar om mer övergripande frågor om hur vi vill uppfattas, hur vi identifierar oss och i vilken mån vi deltar i eller tar del av det demokratiska samtalet som äger rum i och genom kulturella och konstnärliga uttryck.

Regeringen har gett Kulturanalys i uppdrag att utforma och genomföra en nationell kulturvaneundersökning i Sverige. Som ett led i detta uppdrag har vi valt att genomföra en omvärldsanalys av ungas och äldres framtida kulturvanor. Denna omvärldsanalys handlar om att ge indikationer på hur kulturvanorna kan komma att se ut längre fram i tiden. Det handlar inte primärt om att förstå hur de professionella kulturutövarnas kulturuttryck¹ förändras, utan mer om att ge en inblick i hur gemene mans – i detta fall ungas och äldres – kulturvanor påverkas av större förändringar i tiden. Därutöver har de slutsatser som presenteras i rapporten inte bara betydelse för genomförandet av en kulturvaneundersökning. De trender som lyfts fram i rapporten representerar utmaningar för de kultur-

¹ Kulturuttryck definieras som de olika sätt som individers och grupperns kreativitet tar form och manifesteras i form av uttryck förmedlade i ord (som litteratur och berättelser), ljud (som musik), bilder (som foto och film) – i alla format (tryckt, audiovisuellt, digitalt och så vidare) – eller genom aktiviteter (som dans och teater) eller föremål (som skulpturer och tavlor).

politiska målen, och de resonemang som förs i avsnitten som följer gäller också för ett bredare kunskapsstöd i kulturpolitiken.

Syfte

Omvärldsanalysens syfte är att belysa hur kulturvanor kan komma att se ut hos unga och äldre i Sverige om 5–10 år. Rapporten ger svar på följande frågor:

- Vilka samhällstrender kan tänkas påverka kulturkonsumtion och kulturutövande i åldersgrupperna 16–25 år respektive 65 år och uppåt?
- Vilka konsekvenser för kunskapsstödet i kulturpolitiken samt genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning kan dessa trender få?

Kulturanalys har i denna omvärldsanalys valt att fokusera på de unga och äldre i vår befolkning. Anledningen till detta är att kulturvanor lätt förknippas med dem som befinner sig i mitten av livet med risk för att barns och äldres kulturvanor hamnar i skuggan. Regeringen har barn och unga som prioriterade målgrupper för kulturpolitiken, vilket säkerställer att deras förutsättningar att ta del av kultur uppmärksammas, men de äldre har inte motsvarande status. Samtidigt har vi en åldrande befolkning varav många någon gång kommer vara i behov av äldreomsorg och vård. Genom att utöver de unga även lyfta fram de äldre i den här rapporten poängterar vi vikten av att framtida kulturvaneundersökningar omfattar båda dessa grupper.

En omvärldsanalys huvudsakliga syfte är alltid att vara framåtblickande. Det är naturligtvis inte möjligt att förutspå framtiden, men det går däremot att resonera kring vad omvärldsförändringar kan tänkas innebära för beteenden och attityder längre fram. Omvärldsanalysen lyfter därför fram ett antal samhällstrender som på ett övergripande plan kan tänkas påverka delaktigheten i kulturlivet hos unga och äldre samt diskuterar vilka konsekvenser som dessa trender kan få för kulturpolitiken och de frågor vi ställer i en kulturvaneundersökning.

Även om den här rapporten fokuserar på förändringsprocesser så är det viktigt att ha med sig att många kulturvanor uppvisar stabilitet över tid. Den kulturvaneundersökning som genomfördes 2014 visar ingen minskning av människors intresse att exempelvis gå på bio eller på rock- och popkonserter.² Samtidigt kan nya kulturvanor utvecklas vid sidan av de äldre, och vad som kan eller bör kategoriseras som kulturvanor – att uppleva och utöva kultur – är inte och har aldrig varit enkelt att avgöra. Kultur är i sig ett begrepp som kan definieras på vitt skilda sätt. Det kulturbegrepp som vi avser här lutar åt det estetiska kulturbegreppet som vanligen brukar omfatta litteratur, konst, musik, teater, film, kulturarv, arkitektur och andra konstarter.³ I en studie av framtida kulturvanor är det emellertid angeläget att vara medveten om att vad som uppfattas som kultur och

² Kommande rapport från Myndigheten för kulturanalys.

³ Jfr.Fornäs 2012.

som del av kulturlivet kontinuerligt förändras. I den tid vi befinner oss i nu ser vi exempelvis hur medie- och kulturvanor tenderar att flyta samman och att gränserna mellan vad som uppfattas som mediekonsumtion och kulturkonsumtion suddas ut – åtminstone ur många ungas perspektiv. I den här omvärldsanalysen har vi därför valt att ta utgångspunkt i de klassiska, ovan nämnda konstarterna, men samtidigt har vi strävat efter att vara öppna för att just kunna fånga trender som påverkar framtida kulturvanor.

I rapportens första del ges en kortfattad och översiktlig bild av vad vi vet om människors kulturvanor baserat på forskningslitteratur och annan litteratur. I rapportens andra del beskrivs de samhällstrender som påverkar/kommer att påverka ungas och äldres kulturvanor. I rapportens tredje och avslutande del resonerar vi kring vilka konsekvenser dessa trender kan få för framtida kulturpolitik och vilka frågor vi bör ställa i genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning.

Kort om metoden

De samhällstrender som diskuteras i föreliggande rapport har Myndigheten för kulturanalys valt ut från ett underlag framtaget av omvärldsanalysföretaget Kairos Future. I underlaget beskrivs en rad samhällsförändringar som direkt eller indirekt skulle kunna forma ungas och äldres framtida kulturvanor. Underlagsrapporten omfattar ett trettiotal trender som presenteras under sex rubriker⁴, och Kulturanalys har gjort ett urval av dessa med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och den aktuella kulturpolitiska samhällsdebatten. Syftet med detta är att ringa in de utvecklingstendenser som kan tänkas få de tydligaste konsekvenserna för kulturpolitiken. Kulturanalys har därefter utvecklat resonemangen kring dessa trender med hjälp av den kulturpolitiska samhällsdebatten, forskning, material från myndigheter, dagstidningar med mera. De viktigaste källorna i det här sammanhanget har varit myndighetsrapporter och artiklar i dagstidningar.

I arbetet för Kulturanalys använde Kairos Future framför allt sin trenddatabas som är uppbyggd under 20 år och som innehåller internationella och nationella trendrapporter och statistik från olika branscher och samhällsområden. Trenddatabasen innehåller även Kairos Futures egna genomförda studier, såsom Global Youth där 6 500 ungdomar mellan 16 och 29 år i elva länder under våren 2013 svarade på frågor om allt från boende, engagemang, arbetsliv och medie-, konsumtions- och kulturvanor till drömmar och orosmoln. En annan opinionsundersökning som legat till grund för Kairos Futures arbete är ”Ditt Land och Ditt Liv”, som undersöker svenska folkets attityder, värderingar och beteenden från 1950-talets början fram till i dag och som tidigare genomdrivits av Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI). Underlag har också hämtats

⁴ 1) Ett allt mer heterogent Sverige, 2) Nya värderingar och livsstilar slår igenom, 3) Delad glädje är dubbel glädje, 4) Ett nytt rådgivningslandskap under uppsegling, 5) Digitaliseringen revolutionerar det mesta, 6) Nya förutsättningar för de gemensamma berättelserna.

från återkommande enkätstudier av den så kallade rekordgenerationen, det vill säga personer födda 1945–1954.

Utöver detta genomfördes även två fokusgrupper – en med äldre (65–) och en med yngre personer (16–25) som deltog aktivt i kulturlivet – för att få en inblick i hur deras kulturvanor såg ut och vad som påverkade deras deltagande i kulturlivet. Till grupperna ställdes bland annat frågor om hur (genom vilka medier) de tog del av ett visst kulturuttryck, och hur de blev rekommenderade att ta del av en viss kulturaktivitet. De frågor som ställdes till grupperna redovisas i bilaga 1.

För att få ytterligare perspektiv på trenderna har Kulturanalys även genomfört samtal dels med en fokusgrupp bestående av äldre kulturaktiva som förmedlats av Pensionärernas riksorganisation, dels två intervjuer med unga kulturaktiva som förmedlades av Rättviseförmedlingen. Syftet med fokusgrupperna och intervjuerna var att få en kompletterande bild av hur de identifierade trenderna kan påverka respondenternas nuvarande såväl som framtida kulturvanor. Vi vet från tidigare studier att variabler såsom ålder, kön, utbildningsnivå och inkomst påverkar människors delaktighet i kulturlivet.⁵ Denna omvärldsanalys gör emellertid inte anspråk på att spegla hur kulturvanorna faktiskt ser ut i olika ålderskategorier utan har till syfte att peka på övergripande trender som kan komma att påverka kulturvanor för grupperna unga och äldre. Av den anledningen har vi inte tagit hänsyn till dessa variabler i denna undersökning, men deras betydelse lyfts fram i rapportens avslutande del där trendernas konsekvenser för kulturpolitiken och genomförandet av en nationell kulturvaneundersökning diskuteras. I det introducerande avsnitt som nu följer presenteras tre faktorer som, enligt forskningen, har påverkat kulturvanor sedan lång tid tillbaka.

⁵ Jfr. *National Endowment for the Arts 2015*.

Tidigare forskning om kulturvanor

Genom åren har det genomförts ett flertal undersökningar och studier av svenska folkets kulturvanor. Bland dessa ingår såväl nationella kulturvaneundersökningar⁶ som andra studier som på olika sätt belyser människors levnadsförhållanden med avseende på fritids- och medievanor.⁷ Inom forskningen finns en rad olika studier av människors konsumtion och skapande av kulturella uttryck. I detta avsnitt tar vi utgångspunkt i några av dessa tidigare studier och redogör för ett antal variabler som har visat sig påverka människors kulturvanor.

Teknisk utveckling

Under senare år har framför allt digitaliseringen och framväxten av ny teknik och dess påverkan på kulturvanor diskuterats både i den allmänna debatten och inom olika forskningsfält. Det är uppenbart att ny teknik förändrar människors sätt att ta till sig och utöva kultur. Detta är självfallet inte något unikt för vår tidsepok. Nya tekniska innovationer som har haft bäring på det vi betraktar som konst och kultur har i alla tider fått människor att förändra sitt beteendemönster. När fotografiet uppfanns och fick global spridning så innebar det radikala förändringar för dåtidens bildkultur.⁸ När tv:n slog igenom under slutet av 1950-talet gjorde biograffilmen entré i tv-tablå; en utveckling som gjorde det möjligt för människor att även se på film framför tv:n i stället för på bio.⁹ Likaså har möjligheten att spela in musik inneburit stora förändringar över tid både för musikerna som utövare och för publiken – en utveckling som återkommande har gett upphov till livliga diskussioner om hur musikerna ska få ersättning för sitt arbete.¹⁰

Introduktionen av ny teknik innebär inte enbart förändringar i konsumtionsmönster utan också förändringar i kategoriseringar av kultur. När Statens kulturråd publicerade betänkandet *Ny kulturpolitik* 1972 och beskrev svenska folkets kulturvanor fanns ”att se långfilm på tv” respektive ”att se på teater på tv” med som två separata kategorier; i dag skulle vi snarare ha valt att tala om detta under kategorin att se på tv.¹¹ Exemplet illustrerar att det inte bara är vad vi gör som förändras över tid utan också hur vi ser på och förstår det vi gör. Det visar med andra ord inte bara på rörligheten i våra kulturaktiviteter utan också på rörligheten i hur vi klassificerar dessa.

⁶ Den senaste svenska kulturvaneundersökningen publicerades av SOM-institutet 2013 (Brodén 2013).

⁷ Myndigheten för kulturanalys 2015.

⁸ Jülich, Lundell och Snickars 2008.

⁹ Vesterlund 2008.

¹⁰ Fleischer 2008.

¹¹ Vesterlund 2008.

På senare tid har digitaliseringen tydligt revolutionerat människors användning av medier och därmed har också en allt större del av kulturutövandet flyttat ut på digitala plattformar.¹² Vi ser tecken på att människor i dag i ökande takt övergår från läsning enbart i tryckt format till digitalt format, vilket inte behöver innebära att boken som sådan trängs tillbaka utan enbart att läsandet av böcker tar sig nya format.¹³ Likaså är det tydligt att människor i dag tar del av film alltmer genom streaming och hyrfilmer via internet.¹⁴ Samtidigt innebär detta inte ett omkullkastande av tidigare konsumtionsmönster.¹⁵ Undersökningar visar att förändringar går långsamt och att vi fortsatt använder oss av traditionella format när vi upplever kultur och underhållning via olika medium.¹⁶ Exempelvis ser vi att folk till och med går mer på bio i dag än de gjorde för sju år sedan och att livemusik värderas allt högre.¹⁷

Även om förändringen från konsumtion och utövande av kultur i traditionella till digitala format inte går så snabbt som vissa förutspått,¹⁸ så ser vi att digitaliseringen innebär att tidigare begrepp löses upp eller förändras. Vad innebär det till exempel att se på film i dag? Omfattar det enbart spelfilm eller även Youtube-filmer och privata filmer som vänner och familj tillgängliggör via sociala medier? Vad innebär det att fotografera när var och en av oss i högre utsträckning har möjlighet att fotografera med mobiltelefonen som vi har med oss i alla sammanhang? Vad innebär det att skriva? Inbegriper det utöver författandet av böcker och bloggar även kommentarer och inlägg på olika sociala sajter?

Trots att digital teknik i dag finns tillgänglig för 90 procent av Sveriges befolkning så används den inte i samma utsträckning av alla.¹⁹ Framför allt ökar användningen av internet bland de minsta barnen, där exempelvis var fjärde två-treåring använder internet dagligen. I dag menar samtidigt två av tre pensionärer att de inte känner sig särskilt datakunniga (vilket förvisso kommer förändras framöver). Det innebär att även om tekniken finns på plats så är allt innehåll inte lika nåbart för alla. Något som självfallet också påverkar i vilken mån som olika grupper har digitala kulturvanor.

Av undersökningen Svenskarna och internet från 2014 framkommer att ålder och utbildningsnivå spelar en avgörande roll för i vilken utsträckning man använder internet för kultur och underhållning.²⁰ I åldersgruppen 20–65 år använder personer med högre utbildning internet för underhållning – såsom Spotify och play-tjänster – i högre grad än personer med lägre utbildning. Intressant att notera

¹² Findahl 2014a; Snickars 2014.

¹³ Bergström och Höglund 2014; Rasmusson 2014; Steiner 2011.

¹⁴ Findahl 2014a; Svenska Filminstitutet 2014.

¹⁵ Jülich, Lundell, Snickars 2008.

¹⁶ Findahl 2014a.

¹⁷ Kommande rapport från Myndigheten för kulturanalys; Antoni 2011; Fleischer 2012; Svenska Filminstitutet 2014.

¹⁸ Findahl 2014a.

¹⁹ Findahl 2014a.

²⁰ Findahl 2014a.

är att detta inte gäller för alla digitala underhållningstjänster; en tjänst som Youtube används i samma utsträckning av personer oavsett utbildningsnivå.

I Svenskarna och internet framgår också att allt fler barn och unga använder sig av internet för att skapa eget innehåll såsom att rita, måla, bygga, ta bilder, spela in videor och skriva.²¹ Exempelvis skapar hälften av alla tioåringar något eget på internet någon gång i veckan. Det framkommer att åldern även här spelar en viss roll. Andelen barn och unga som skapar eget innehåll på internet stiger med åldern.

Den nya tekniken innebär således nya förutsättningar för kulturskapande. Vem som helst kan i dag publicera en bok, ett musikstycke eller en film på nätet. Tittar man på Sverige före 1940-talet så var exempelvis musik något exklusivt som få kunde syssla med.²² Det kostade väldigt mycket att producera musik som kunde spelas in. I dag kan alla som har en dator, bredband och programvara lära sig att själva skapa till exempel musik och film.

Kulturvanor påverkas av ekonomi, utbildning och tillgång

Våra kulturvanor påverkas inte enbart av den tekniska utvecklingen. Det finns en rad andra variabler som inverkar på hur människor utövar kulturaktiviteter. Tidigare undersökningar visar att det i Sverige finns stora skillnader i kulturvanor mellan män och kvinnor, unga och äldre, infödda svenskar och utrikes födda, arbetare och tjänstemän respektive storstadsbor och glesbygdsbor.²³

En europeisk undersökning från 2007 belyser även andra variabler som påverkar hur människor deltar i kulturlivet. Av denna undersökning framgår att några av de vanligaste hindren för att ta del av kulturlivet i Europa är brist på pengar, tillgång, tid och intresse.²⁴ När det gäller de ungas kulturutövande är det i första hand brist på pengar och tid som hindrar dem från att delta i kulturlivet. Undersökningen visar också vikten av att genom familj, skola och annan social omgivning bli introducerad och uppmuntrad till kulturella aktiviteter.²⁵

Motsvarande resultat framförs i en amerikansk kulturvaneundersökning av hur människor tar del av scenkonst. Några av de vanligaste hindren för att uppleva scenkonst är att det kostar för mycket pengar, att man saknar tillgång till ett kulturutbud eller att man saknar någon att dela kulturupplevelsen med.²⁶ Samma studie visar också att faktorer som ålder, etnisk bakgrund och socioekonomisk bakgrund spelar roll.

²¹ Findahl 2014a.

²² Lenas 2015.

²³ Statens kulturråd 2008.

²⁴ Europeiska kommissionen 2007.

²⁵ Europeiska kommissionen 2008.

²⁶ National Endowment for the Arts 2015.

Vidare framgår det av andra amerikanska undersökningar att människor söker sig till olika kulturella uttryck av skilda skäl. Exempelvis tycks det vara vanligare att människor väljer att gå på museum för att öka sin kunskap medan ett motiv för att gå på konserter och teateruppsättningar är att umgås med familj och vänner.²⁷

Tid

Människors kulturvanor påverkas även av i vilken livssituation de befinner sig. Det handlar, som sagt, bland annat om tillgången på kultur och det ekonomiska utrymmet att engagera sig i kulturlivet, men även i vilken utsträckning som människor har tid att lägga på kulturaktiviteter. Småbarnsföräldrar tenderar att ha mindre tid för egna fritidssysselsättningar medan pensionärer vanligen har mycket tid för egna fritidsaktiviteter.²⁸ Samtidigt visar andra undersökningar att kulturutövandet tenderar att vara högre bland de yngre i befolkningen än bland de äldre.²⁹ Något som möjligen kan förklaras av att unga vanligen får möjlighet att utöva kultur inom ramen för skolan.

Aktiviteter vi tidigare främst kunde ägna oss åt just på fritiden går i dag även att göra under skol- och arbetstid. Beroende på typ av arbete så finns det numera ökade möjligheter att lyssna på musik, ljudböcker eller radioteater under själva arbetet. Detta innebär också att vi inte alltid kan utgå från att kultur är något som människor tar del av under fritiden, utan det kan likväl ske på arbetstid – beroende på arbetets karaktär.

Identitet, umgänge och grupptillhörighet

Inom den sociologiska forskningstraditionen har forskare i den franske sociologen Pierre Bourdieu's anda argumenterat för att individer söker status genom att tillskansa sig ett kulturellt kapital. Forskningen pekar på att individers socioekonomiska status är nära sammankopplad med det kulturella kapital som de besitter; mycket förenklat kan kulturellt kapital förstås som människors bildningsnivå samt den tillgång till konst och kultur som de har.³⁰ Kulturvanor är således nära kopplade till individers och grupper's identitetsskapande, makt och position i samhället. Att ta del av kulturlivet handlar därmed i hög grad om att uttrycka identitet och markera sin särart.³¹ Hur vi konsumerar och utövar kultur säger något om vilka grupper vi vill eller inte vill identifiera oss med.

Studier av kulturvanor i USA visar att ett av de primära skälen till att människor tar del av scenkonst är att kunna använda detta deltagande som en identitetsmarkör samt att det är ett sätt att umgås med vänner och familj.³² Att uppleva och utöva

²⁷ Ostrower 2005.

²⁸ Nilsson 2005.

²⁹ Ungdomsstyrelsen 2011.

³⁰ DiMaggio och Mukhtar 2004.

³¹ Antoni 2011.

³² National Endowment for the Arts 2015.

kultur kan därmed förstås som olika sätt att uttrycka identitet och att visa på tillhörigheten med en viss grupp.

Upplevelsen och utövandet av kultur kan också jämföras med konsumtion av andra varor och tjänster. Inom konsumtionsforskning är det klarlagt att människors konsumtion inte enbart styrs av rationella beslut utan i hög grad även handlar om identitetsskapande.³³ Det är därmed inte själva produkten som sådan som konsumeras utan i lika stor utsträckning produktens eller tjänstens symboliska mening; något som exempelvis har konstaterats i studier av modekonsumtion, hållbar design och designhotell.³⁴ Hur och varför människor deltar i kulturlivet kan därmed inte enbart förklaras av deras tekniska, ekonomiska, geografiska och tidsmässiga resurser utan måste också förstås utifrån hur de vill uppfattas och vem eller vilka de vill identifiera sig med.

³³ Jfr. Bengtsson och Östberg 2006; Salzer-Mörling och Strannegård 2004.

³⁴ Dobers och Strannegård 2005; Strannegård 2009.

Trender som påverkar ungas och äldres kulturvanor

Ett heterogent samhälle ger olika förutsättningar för kulturvanor

I det här avsnittet redogör vi för ett antal förändringsprocesser som sammantaget bidrar till framväxten av ett alltmer heterogent Sverige. En genomgripande förändring som har pågått med mer eller mindre intensitet det gångna seklet är *urbaniseringen*. Sveriges befolkning har under denna period kommit att koncentreras alltmer till Stockholm, Göteborg och Malmö. I dag bor drygt 1,7 miljoner människor i dessa kommuner, och under de närmaste 40 åren förväntas antalet öka med 37 procent.³⁵ Invandring är en viktig förklaring till att tätorterna växer, och nuvarande prognoser från Migrationsverket tyder på ett fortsatt högt asylsökande till Sverige de kommande åren, inte minst till följd av det pågående kriget i Syrien och konfliktupptrappningen i Irak.³⁶ År 1980 var antalet personer med utländsk bakgrund 760 000 och fram till millennieskiftet hade antalet ökat med 530 000 och antas fortsätta att öka med 750 000 fram till år 2020.³⁷ Enligt Statistiska centralbyråns prognos kommer var femte person av Sveriges befolkning antingen vara invandrare eller barn till invandrare år 2020. Invandring av människor med olika bakgrund, etnicitet, religion och ursprungsland ger ett mer mångfacetterat Sverige och kan bidra till nya möten, kulturuttryck och kulturvanor.

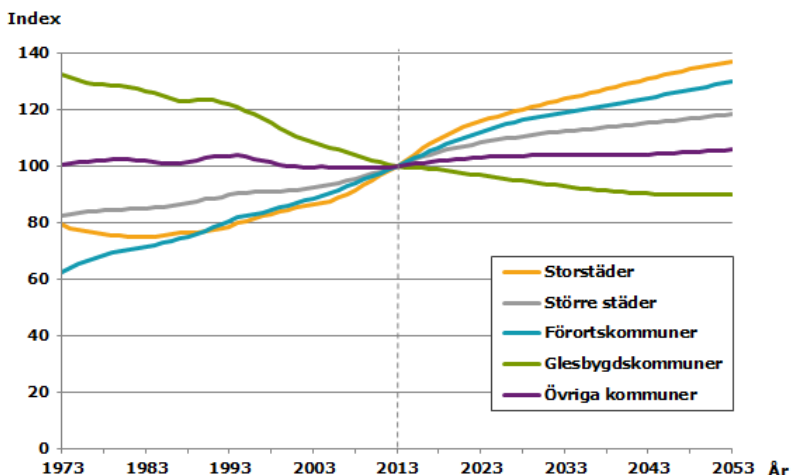
Till skillnad från storstäderna har befolkningsutvecklingen i glesbygds-kommunerna generellt varit nedåtgående och beräknas minska med ytterligare tio procent under åren som kommer, vilket illustreras i figur 1.³⁸ De främsta orsakerna till minskningen hittills är att antalet avlidna har varit större än antalet födda och att utflyttningen till övriga Sverige sedan början av 1980-talet varit större än inflyttningen.

³⁵ SCB 2015.

³⁶ Migrationsverket 2014. På längre sikt förmodas emellertid invandringen minska samtidigt som utvandringen ökar,

³⁷ SCB 2003:5.

³⁸ SCB 2015.

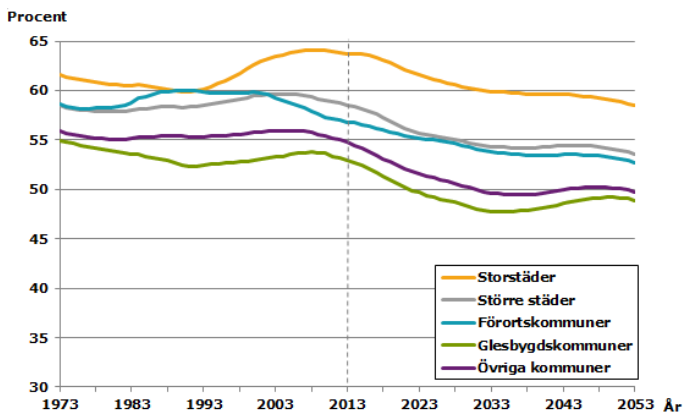

Figur 1. Befolkningsutveckling. Faktisk utveckling 1973–2013 och förväntad utveckling 2014–2053 för olika kommuntyper. Folkmängden 2013 har fått indexvärdet 100 för varje kommuntyp. Värdet 80 för storstäder 1973 innebär att storstäderna det året hade en folkmängd som var 80 procent av den år 2013. Glesbygdskommunerna hade 1973 en befolkning som var cirka 30 procent större än år 2013.

Källa: SCB.

Parallellt med att många bosätter sig i storstäderna så har människor även börjat arbeta längre sträckor än tidigare. Detta har medfört färre men större arbetsmarknadsregioner. I kölvattnet av den utvecklingen koncentreras såväl samhällsservice som kommersiella tjänster till större städer och kommuner. Det senaste exemplet på detta är Skatteverkets nedläggning av nio kontor i mindre städer runt om i landet för att i stället koncentrera verksamheten till större platser.

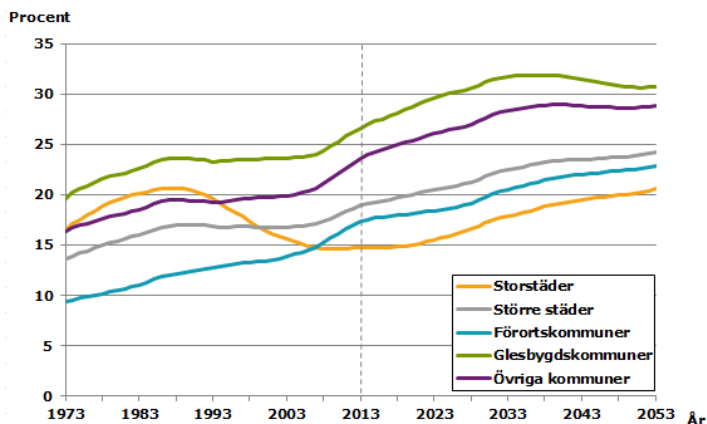
Storstäderna har de senaste 40 åren oftast haft en högre andel människor i åldern 20–64 än de andra kommuntyperna medan glesbygdskommunerna har haft den lägsta andelen personer i denna åldersgrupp (se figur 2). Så väntas det också bli i framtiden. De unga lockas av stadslivet som erbjuder utbildning, nöjen och mötesplatser, bra kommunikationer och arbetstillfällen. Samtidigt kommer vi se tydliga fluktuationer i antalet unga vuxna de kommande tio åren. Dagens talrika årskullar i 25-årsåldern (födda kring 1990) följs av de minsta årskullarna vi haft på mer än 70 år (födda sent nittiotal) för att sedan åter öka i antal när 00-talets barnkullar når vuxen ålder. De här svängningarna i ungdomskullar kommer att märkas på flera sätt för kulturarrangörer. Även om ungdomarnas vanor som sådana inte förändras över en natt så ändras publikunderlagen eller motsvarande för den som vänder sig till en ungdomspublik.

Figur 2. Andel personer 20–64 år i befolkningen. Faktisk utveckling 1973–2013 och förväntad utveckling 2014–2053 för olika kommuntyper.

Källa: SCB.

En annan pågående förändringsprocess av den svenska demografin är den ökande andelen äldre i befolkningen (se figur 3). Framför allt kommer andelen personer över 80 år att öka drastiskt efter 2020.³⁹ I det här fallet har glesbygdskommunerna haft och förväntas få en högre andel äldre än andra kommuntyper. Sammantaget står många kommuner inför en besvärlig demografisk situation med en växande andel äldre invånare och en svag egen arbetsmarknad.

Figur 3. Andel personer 65 år eller äldre i befolkningen. Faktisk utveckling 1973–2013 och förväntad utveckling 2014–2053 för olika kommuntyper.

Källa: SCB

³⁹ Statistiska centralbyrån 2014.

Ett annat område som påverkar framväxten av ett nytt Sverige handlar om människors hälsa. Där kan vi se en tydlig tendens med *ökade skillnader i hälsa* mellan olika grupper i befolkningen. Till stor del följer hälsoskillnaderna socioekonomiska förhållanden, det vill säga hälsa, rökning, motionsvanor med mera varierar med socioekonomisk status.⁴⁰ De senaste årens trend där hälsa för många är ett prestationsprojekt med jakt på exempelvis olika hälsokurer och motionsutmaningar bidrar till polariseringen.

En aspekt på hälsoutvecklingen är att grunden för sjukskrivning från arbete har skiftat från fysisk till psykisk ohälsa. Tidigare utgjordes sjukskrivningar från arbete i huvudsak av fysiska åkommor, men i dag ökar mängden sjukskrivningar som grundas i en psykisk ohälsa. Inte minst bland unga kvinnor är den tendensen tydlig.⁴¹ Detta skulle eventuellt kunna leda till att kultur, eller ”kultur på recept”, i ökande utsträckning kommer att användas inom vården.

De demografiska förändringarna medför att skillnaderna i livsvillkor ökar mellan människor. Både mellan människor som bor på olika platser och mellan människor som bor i olika delar av samma stad eller plats. Det kommer framför allt att handla om socioekonomiska skillnader med större olikheter vad gäller resurser. Enligt OECD har inkomstklyftorna ökat mer i Tyskland, Sverige och Norden i övrigt än i andra OECD-länder under 2000-talet.⁴² Om utvecklingen fortsätter i samma riktning kan det antas att förutsättningarna för barn och unga att ta del av kultur – i synnerhet utanför skolan – kommer att skilja sig åt i ökande grad.

Även pensionen skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället. Det är stora skillnader i snittpensionen mellan storstadsregionerna och flera landsbygdskommuner. I rika storstadskommuner har människor med de högsta pensionerna cirka fyra gånger så hög pension som dem med de lägsta pensionerna i landsbygdskommuner.⁴³ Det finns även stora skillnader mellan mäns och kvinnors pensioner, där kvinnor har en lägre genomsnittlig pension än män.⁴⁴ Därutöver blir de fattiga pensionärerna i Sverige fler, och en växande grupp människor som invandrat sent i livet och inte hunnit arbeta så länge, får klara sig på ytterst begränsade medel. På fyra år kommer gruppen med lägst ersättning att växa med 20 procent, från 19 400 personer år 2015 till 23 500 personer år 2019.⁴⁵ Vissa grupper i samhället kommer således inte ha råd att ta del av den kultur som är avgiftsbelagd. Samtidigt kommer det inom en snar framtid att finnas fler välbeställda pensionärer än någonsin tidigare. Många 40-talister kommer att ha det gott ställt när de pensioneras, och på sikt utgör sannolikt sådant som brist på erk och nedsatt syn och hörsel större hinder för kulturdeltagande än brist på pengar.⁴⁶

⁴⁰ Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering 2011:11.

⁴¹ Socialstyrelsen 2013.

⁴² OECD 2011.

⁴³ www.pensionsmyndigheten.se

⁴⁴ Pensionsmyndigheten 2015a.

⁴⁵ Pensionsmyndigheten 2015b.

⁴⁶ Något som åtminstone lyftes fram av deltagarna i den äldre fokusgruppen.

Kulturvanor i glesbygd

Konsekvenserna för kultur och kulturvanor till följd av ett mer heterogent Sverige är flera. Att stora delar av landet tappar såväl invånare som arbetsplatser och samhällsservice innebär att underlaget för kulturutbud och kulturutövande minskar. Detta skulle kunna resultera i att det kommersiella kulturutbudet i än högre grad kommer koncentreras till storstadskommunerna.

Avstånden till, exempelvis, de kommersiellt inriktade biograferna är redan i dag långa i glesbygden, där det i många fall kan ta mellan 30 och 120 minuter med bil till närmaste biograf.⁴⁷ Däremot är det vanligt att ideella föreningar anordnar filmvisningar i föreningslokaler i de glesbygdstäta kommunerna. På glesbygden är även avstånden till teaterinstitutioner ofta stora. I många fall har man i genomsnitt mellan 100 och 200 kilometer till närmaste teater.⁴⁸ Och det kan krävas långa bilresor för att komma till närmaste bibliotek. Det är, i linje med detta, också vanligare i storstäderna än i glesbygden att man går på exempelvis bio, teater och bibliotek.⁴⁹

Den statistik som finns publicerad på Kulturanalys webbplats visar att det finns stora skillnader mellan olika kommuners utgifter för kultur.⁵⁰ Exempelvis spenderar landets kommuner olika mycket på kulturskolan, som finns i samtliga kommuner utom sju. Avgifterna till kulturskolan varierar stort mellan kommuner – från 0 till 1 700 kronor. Många av de mindre kommunerna har under flera år satsat relativt stora resurser på sin kulturskoleverksamhet. Den negativa befolkningsutvecklingen medför ytterligare ekonomiska utmaningar eftersom färre invånare ger mindre pengar i den kommunala budgeten. Detta skulle kunna leda till att kommuner i framtiden får skära ner på kulturen för att kunna finansiera skola, vård och omsorg.⁵¹

I framtiden kommer, liksom är fallet nu, den nationella kulturpolitiken således spela en viktig roll för att möjliggöra ett kulturutbud för alla medborgare oavsett var i landet man bor. Utvecklingen indikerar att andelen äldre människor kommer att öka i glesbygden där kulturutbudet är mindre än i storstäderna, som även har en större andel människor i arbetsför ålder. Samtidigt är det troligt att avståndet till en kulturaktivitet är mer betydelsefullt för äldre än för unga.⁵² I de fokusgrupper som anordnades för föreliggande rapport framgick att medan de äldre deltagarna kunde ha svårt att ta sig i väg till exempelvis ett museum som låg en bit bort så såg de

⁴⁷ Glesbygdverket 2009.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Kommande rapport från Myndigheten för kulturanalys. De undersökta kulturvanorna är: gått på bio, gått på klassisk konsert/opera, gått på teater, gått på balett/dansföreställning, tecknat/målat, besökt bibliotek, gått på rockkonsert/popkonsert, skrivit dagbok/poesi, fotograferat/filmad, deltagit i studiecirkel/kursverksamhet, spelat teater/deltagit i lajv.

⁵⁰ <http://www.kulturanalys.se/statistik/samhallets-kulturutgifter/>. Hämtad 2015-08-17.

⁵¹ Annebäck 2015.

⁵² Något som också lyftes fram i de fokusgrupper som anordnades för föreliggande rapport.

unga inga problem att åka till en annan del av landet för att ta del av en viktig/rolig kulturhändelse som en musikfestival.⁵³

Utöver urbaniseringen påverkar de ökade klyftorna i samhället kulturkonsumtionen. Till exempel är det vanligare att ungdomar (13–16 år) i områden där medelinkomsten är lägre än på andra orter aldrig deltar i en föreningsaktivitet eller i en aktivitet anordnad av musik- eller kulturskolorna.⁵⁴ Dessa är ofta avgiftsbelagda samt äger rum på angivna tider med tydliga krav på deltagande. Samtidigt visar studien att det lägre deltagandet inte beror på att dessa unga saknar intresse för den här typen av aktiviteter. Det är betydligt vanligare att unga från familjer med begränsade materiella resurser, än att unga från familjer med bättre materiella resurser, anger att de vill delta i exempelvis kulturskolan, men inte gör det. Därutöver är det vanligare bland ungdomar i områden med lägre medelinkomst att besöka fritidsgårdar eller bibliotek än det är bland ungdomar från bättre bemedlade områden.⁵⁵

Den ökade invandringen i Sverige leder till att den etniska och kulturella mångfalden i samhället ökar. Frågan är i vilken utsträckning denna mångfald kommer att integreras i det offentliga kulturlivets institutioner. Kulturanalys visar att utvecklingen vad gäller representation av anställda med utländsk bakgrund i statliga och regionala kulturinstitutioner inte har förbättrats under 2000-talet.⁵⁶ Andelen anställda med utländsk bakgrund har befunnit sig på en mer eller mindre konstant nivå på drygt 13 procent under 2000-talet medan andelen personer med utländsk bakgrund utgjorde 20,1 procent av befolkningen 2012.⁵⁷ I dag saknas kunskap som möjliggör en bedömning av hur förutsättningarna för att öka mångfalden inom kultursektorn ser ut. Att sådan kunskap skapas är viktigt inte minst givet det kulturpolitiska målet om allas möjlighet att delta i kulturlivet.

Kultur och hälsa

Ovan nämndes att den psykiska ohälsan i samhället har ökat, och detta gäller framför allt bland unga kvinnor.⁵⁸ I det här sammanhanget skulle kulturen framöver kunna få en ökad betydelse som motåtgärd. I dag förs på flera håll diskussioner om att förskriva ”kultur på recept” som en del i utvecklingen av en så kallad salutogen syn på hälsa, det vill säga att hälsa inte bara handlar om frånvaro av medicinsk sjukdom utan om välbefinnande i en vidare bemärkelse. I en forskningsöversikt om förhållandet mellan kultur och hälsa från Statens Folkhälsoinstitut, står följande att läsa:

Skriften ger stöd för att kulturupplevelser inte bara har ett egenvärde utan är viktiga för människors välbefinnande och hälsa. En svårighet som flera forskare

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Elofsson et al. 2014.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Myndigheten för kulturanalys 2015:2.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Folkhälsomyndigheten 2014.

lyfter fram när det gäller forskning inom området är att det är svårt att särskilja om det är den konstnärliga upplevelsen i sig eller det sociala sammanhanget som den sker i som påverkar hälsan i positiv riktning. Försök där man jämfört kulturellt deltagande med deltagande i fysisk aktivitet under samma sociala förhållanden visar dock att den sociala stimulansen inte kan vara hela förklaringen till hälsoeffekterna av det kulturella deltagandet.⁵⁹

Det sociala sammanhanget har således betydelse för människors välbefinnande, men det spelar också roll vad man gör tillsammans med andra och där har eventuellt kulturupplevelser större effekter på hälsan än andra typer av aktiviteter. I linje med detta har kultursatsningar även genomförts inom äldreomsorgen för att förbättra de äldres livskvalitet och hälsa. Givet att andelen personer över 80 år kommer öka stort efter 2020 kan man tänka sig att det kommer genomföras fler satsningar på kultur i äldreomsorgen framöver.

Ohälsa kan, naturligtvis, även i sig utgöra ett hinder för kulturdeltagande. Exempelvis kan ålderskrämpor, inklusive nedsatt syn och hörsel, utgöra hinder för äldres kulturvanor. Därtill kommer oron för att åldrandet ska hindra ett framtida aktivt kulturliv. Två av de största hindren för att konsumera mer kultur bland de äldre personerna som deltog i studiens fokusgrupper var brist på energi (de orkade inte) och brist på tid (detta trots att de inte längre förvärvsarbetade). Brist på tid upplevdes även som ett hinder för kulturdeltagande för den yngre fokusgruppen liksom brist på pengar.

Värderingar som kan påverka kulturvanor

I dag är människor friskare längre upp i åldern än tidigare och många av 40-talisterna kan antas delta i och forma kulturlivet i högre utsträckning än tidigare pensionärer. Kairos Future poängterar att många personer ur den här generationen inte anser sig bli gamla utan betraktar sig snarare som mogna attraktiva pionjärer, ibland kallade ”mappies” (Mature Affluent Pioneering People).⁶⁰ De tillhör generationen som formade samhället när de var tonåringar och de är vana att vara trendsättare och ser sig själva fortfarande som aktiva i samhället i allra högsta grad. De är också mer kritiska konsumenter och använder internet och medverkar på sociala medier i högre grad än äldre pensionärer.⁶¹

Hur unga människor uppfattar sig själva och vilken ”etikett” de skulle sätta på sig själva är en komplicerad fråga. I en undersökning framgår det tydligt att ungdomarna var ovilliga att låta sig sättas i en väldefinierad kategori.⁶² Trots allt, vem vill vara reducerad till att bara vara ”en miljöaktivist”, eller en ”hiphopare”? De flesta människor är mycket mer komplexa och mångfacetterade än vad som passar in i en väldefinierad livsstilettikett. Undersökningen drar slutsatsen att

⁵⁹ Statens Folkhälsoinstitut 2005, sid. 11.

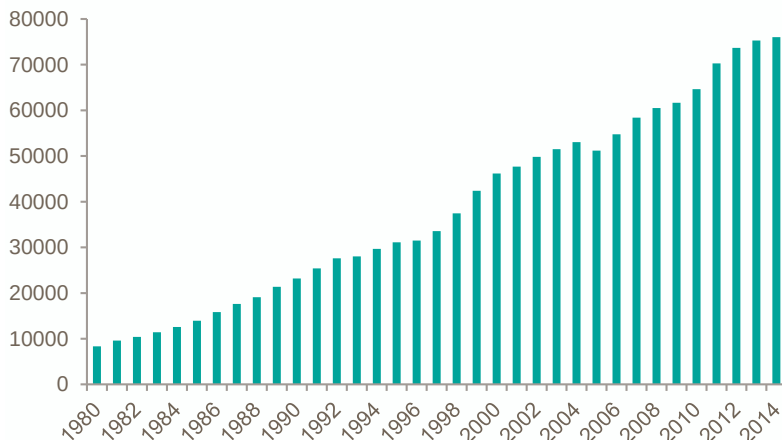
⁶⁰ Kairos Future 2012

⁶¹ Findahl 2014b.

⁶² Kairos Future 2007.

ungdomar i dag i allt högre grad tillhör olika livsstilsgrupper (eller det engelska begreppet ”tribes”), och att dessa grupper är mer eller mindre löst sammanhållna och konsekventa över tiden.⁶³

Vidare har konsumtionsforskare kommit fram till att upplevelser och tjänster skapar mer lycka än konsumtion av produkter.⁶⁴ I linje med detta ökar hushållens konsumtion av rekreation och kulturella tjänster i Sverige kontinuerligt.

Figur 4. Hushållens konsumtion av rekreation och kulturella tjänster, i löpande priser, mnkr. SCB 2015, Kairos Futures bearbetning.

Upplevelser tenderar att skapa positiva minnen som människor behåller längre, och digitaliseringen förstärker detta ännu mer. Strävan efter bekräftelser på sociala medier och tjänster som Facebook, Instagram och Vine⁶⁵ har även bidragit till att upplevelser har blivit en viktigare statusmarkör än produkter. Folk gör, exempelvis, statusuppdateringar som visar att de befinner sig med vänner på en konsert eller en teater och blir bekräftade genom att deras vänner ”gillar” det de gör.

Kulturvanor bidrar således till att forma identiteter. Att skapa och ta del av – och presentera sitt deltagande och intresse för – en viss film, teaterföreställning, musik eller utställning bidrar till bilden av vem man är som människa. En kulturupplevelse är dessutom ofta något människor delar med andra som de identifierar sig med, vilket bidrar till identitetsskapandet. I de fokusgrupper som ingick i studien upplevde både yngre och äldre deltagare ett behov av att ta del av vissa kulturaktiviteter eftersom de annars fick problem att ”följa med i diskussionerna”.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Dunn och Norton 2013.

⁶⁵ Vine är en app för att producera och dela korta videoklipp.

De unga deltagarna i fokusgrupperna menade vidare att musik-lyssnande handlar om mycket mer än bara musik, det handlar om viljan att uppleva en viss livsstil. Sett ur detta perspektiv är kulturvanor en livsstilsmarkör som skapar tillhörighet till vissa grupper.

Deltagarstyrd kultur

I dag söker sig en växande skara människor till kollektiva lösningar och grupperingar om än mer med en praktisk gemenskap som grund till skillnad från sjuttioalets ideologiskt präglade kollektivrörelser. Det handlar t ex om matlag, eller ”gåbussar” där ett antal familjer går samman och organiserar gemensam hämtning/lämning på skola/förskola. Eller inköpsorganisationer som Kundkraft som handlar upp gemensamma elleveranser genom att förhandla med elbolagen med stora kundbaser. Eller bilpoolslösningar som visserligen redan ökat något i omfattning men som spås öka kraftfullt de kommande fem–tio åren. Det sistnämnda pekar också på en begynnande trend i riktning mot ett avtagande intresse för eget ägande – allt fler menar att det i stället är eftersträvänsvärt att nyttja smarta tjänster av olika slag. Lånegarderob i stället för att köpa nya kläder, och olika ”peer-to-peer-lösningar” (där tjänster eller produkter byts mellan privatpersoner) börjar växa fram inom olika tjänsteområden.

Många människor vill vara med och påverka och skapa produkter och tjänster. Viljan att dela, forma, finansiera, skapa och äga tillsammans med andra är stor i dagens samhälle. ”Crowdsourcing” (att bjuda in människor att lösa problem och utveckla nya idéer) och peer-to-peer-lösningar har vuxit kraftigt de senaste åren. Ett exempel på ett crowdsourcing-initiativ hämtat från det kommersiella kulturområdet är låten ”X You” som artisten Avicii släppte i samarbete med Ericsson i Barcelona World Mobile Congress år 2013. ”X You” bildades utifrån 13 000 musikbidrag från över 4 000 personer i 140 olika länder.

Den här utvecklingen är något som unga människor bejakar. I Kairos Futures studie Global Youth 2013 svarade 65 procent av 16–25 åringarna i Sverige att företag borde bli bättre på att uppmuntra sina kunder att komma med förslag på hur deras produkter och tjänster kunde förbättras.⁶⁶ Ungas vilja att påverka är inte bara riktat mot företag utan handlar också om politiskt engagemang som ser annorlunda ut i dag än det gjorde för några decennier sedan.⁶⁷ I dag engagerar sig unga snarare i så kallade nya sociala rörelser med fokus på specifika frågor som berör exempelvis miljön, integration, bistånd och mänskliga rättigheter snarare än i politiska ungdomsförbund.⁶⁸ Sociala medier har möjliggjort snabb mobilisering för den här typen av frågor, och kampanjer riktade mot olika samhällsproblem bedrivs i dag i stor utsträckning på internet.

⁶⁶ Kairos Future 2013.

⁶⁷ Se till exempel Sörbom 2005.

⁶⁸ Ibid.

Digitaliseringen och ungas önskan om att vara med och påverka sin omgivning möjliggör även att människor som saknar resurser för ett kulturprojekt kan söka finansiering för detta av allmänheten med hjälp av sociala medier. Detta görs i dag i form av "crowdfunding", som samlar människor som vill bidra finansiellt till exempelvis skapandet av en film. Redan år 2010 fördelade Stockholms stad kulturbidrag via en "crowdfunding"-tjänst kallad "Crowdculture", där privatpersoner gav 50 kronor i månaden till nya kulturprojekt de ville stödja genomförandet av, och som sedan fick en hävstångseffekt av resurser från offentlighet och näringsliv. Dessutom finns det många exempel på internationella "crowdfunding"-hemsidor som till exempel fokuserar på att hjälpa musikartister med olika projekt (exempelvis Pledge Music, Sell A Band, Artiste Connect, Tune Fund, AudioDraft).

"Crowdfunding" utgör en del av den trend som kallas deltagandekultur, eller den *deltagarstyrda kulturen*. Precis som det låter handlar den deltagarstyrda kulturen om kultur som formas och styrs av dem som tar del av den. Denna utveckling syns inom många kulturområden. Det har exempelvis iakttagits att publiken i ökad utsträckning har börjat sätta agendan på teaterscenerna.⁶⁹ Det sägs att det har blivit allt vanligare att teatrar speglar de frågor som lyfts fram på sociala medier, där de själva också är aktiva och bjuder in sin publik att kommentera/delta. Vissa ser en utveckling där publiken och scenen kommer bli alltmer integrerade och jämnstarka.⁷⁰

Den deltagarstyrda kulturen är nära kopplad till digitaliseringen och möjliggör ett brett deltagande för dem som har tillgång till bredband. I dagsläget finns ett stort utbud av poddsändningar, bloggar och andra internetforum där man exempelvis kan lära sig att sticka, skapa en film eller musik utan att behöva gå via de traditionella och formella kanalerna och institutionerna. Det går att skönja en utveckling där fler personer (framför allt unga) skapar sitt eget kulturella innehåll – i form av blogginlägg, musik, artiklar, böcker och så vidare.

Statistik från Svenskarna och internet 2014 visar att barn och unga mellan 12 och 25 år är mer aktiva än äldre människor vad gäller exempelvis att läsa och skriva på mikrobloggar som Twitter, att besöka sociala nätverk, att skapa eget innehåll och att skriva inlägg på olika forum.⁷¹ Den nya tekniken har även möjliggjort att unga som är passionerat intresserade av en viss bok/film/tv-serie/spel tillsammans kan skapa olika fortsättningar eller alternativa berättelser till originalhistorierna i forum som "Fanfiction".

Man skulle kunna tänka sig att den deltagarstyrda kulturen har fått och kommer att få konsekvenser för barns och ungas deltagande i mer traditionell kulturverksamhet. Enligt statistik från Kulturskolerådet har antalet musikskolor i Sverige minskat mellan år 2009 och 2013 (från 136 till 119), medan antalet

⁶⁹ Gustavsson 2015.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Findahl 2014a.

kulturskolor har ökat (från 144 till 164).⁷² Även om det totala antalet musik- och kulturskolor har minskat under perioden har det totala antalet elever (exkl. projekt) som nås av musik- och kulturskolornas verksamhet ökat: från 344 000 år 2009 till 367 000 år 2013, en ökning med 6,7 procent.⁷³

I Sverige har ofta personer som är intresserade av den här typen av gemenskapssökande aktiviteter fångats upp av föreningssverige. Men i dag är detta inte längre en självklarhet. Statistik från olika organisationer och myndigheter visar entydigt på ett minskat föreningsengagemang bland unga över tid.⁷⁴ I till exempel Stockholm har andelen barn och ungdomar som är med i en förening minskat sedan år 1985. Minskningen är också större bland högstadiungdomar. Anledningar till detta är, enligt olika forskare, att det finns en mycket större konkurrens av olika aktiviteter i dag, att de unga tröttnar på aktiviteter samt att de letar efter mer informella sätt att utöva aktiviteter på.⁷⁵

Det finns dock några få kategorier av föreningar som fortfarande växer vad gäller antal medlemmar. Den tydligaste medlemstillväxten – mellan 1994/95 och 2014 – har ägt rum inom de två kategorier som i dag är störst: hobbyorganisationer (96 000 till 147 000 medlemmar) och elev- och studentorganisationer (25 000 till 99 000 medlemmar).⁷⁶ Bland hobbyorganisationerna är det Sverok som står för störst andel av medlemsökningen. De har också varit störst av alla barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag sedan 2005 när de gick om Scouterna. År 2015 hade Sverok 80 000 medlemmar i 1200 föreningar över hela landet.⁷⁷

Nya och gamla kulturvanor lever sida vid sida

Samtidigt som föreningslivet i stort tappar medlemmar så finns en stark växande rörelse framför allt bland unga för att själv skapa sina sammanhang och eget innehåll. Den utvecklingen kan förväntas fortsätta öka i framtiden, inte minst tack vare digitaliseringen. Exempelvis utgör ett fenomen som medborgarfinansiering av kultur något som eventuellt kan tänkas få större genomslag i framtiden. Samtidigt ska poängteras att ”Crowdculture” i dag är beroende av offentlig medfinansiering och uppbackning – den gamla infrastrukturen för kultur stödjer utvecklingen av, och lever sida vid sida med, den nya.

Den generella trenden med att allt fler – såväl unga som gamla – söker sig till gemenskapsbyggande sammanhang kan tänkas bli en mycket viktig faktor för framtidens kulturvanor. Kulturupplevelser som teaterbesök, biobesök, att gå på konsert och så vidare är ofta förknippade med något festligt som man vill dela med andra, såväl digitalt som fysiskt – och den senare formen verkar växa i betydelse. Möjligheten att kunna sätta sig ner på ett fik eller en restaurang kopplad till teatern/museet och samtala om det som man har upplevt är viktig för många

⁷² Sveriges Musik- och Kulturskoleråd 2012, 2013.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ungdomsbarometer 2014; Riksidrottsförbundet 2005:6; Ungdomsstyrelsen 2010:10.

⁷⁵ Exempelvis Blomdahl med fler 2014.

⁷⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014.

⁷⁷ <http://www.sverok.se/sverok/>, hämtad 2015-09-25.

besökare (och ett viktigt ekonomiskt tillskott för arrangören). Digitaliseringen verkar – paradoxalt nog – ha medfört att många människor värderar det unika/fysiska kulturarrangemanget högre i dag än tidigare. Folk är beredda att betala mer för en konsertbiljett än tidigare (samtidigt som de vill betala allt mindre för inspelad musik) och värderar biobesök allt högre (samtidigt som det har blivit allt lättare att titta på film i hemmet). Många sätter ett ökat värde både på unika kulturerfvelser och på fysiska platser där de kan dela kultur tillsammans med andra – att vara del av en stor publik är i sig en del av upplevelsen.

Kommunikation via bilder blir allt vanligare

Ytterligare en utveckling som kan kopplas till digitaliseringen är att bild i såväl rörlig som stilla form har blivit ett allt viktigare kommunikationsmedel. Som medborgare översköls man dagligen med bilder på tv, i tidningar, i datorer, på våra surfplattor och i telefoner. Digitaliseringen har förstärkt utvecklingen genom att, exempelvis, möjliggöra ett rörligt bildarkiv som Youtube och att vi kan nås av ännu mer reklam än tidigare. Det har gått så långt att vissa hävdar att vi lever i ett bildsamhälle.⁷⁸

Alltmer marknadsföring görs genom video, men man ersätter också andra funktioner som information, nyheter eller instruktionsmanualer med video i högre utsträckning. Många företag gör om artiklar, nyheter och texter till korta videor på 2–5 minuter, och det är allt vanligare bland digitala tidningar att sprida information både i form av text och korta filmer.

Budskap och information som förmedlas via bilder kan vara enklare för människor att ta till sig än att läsa sig till den via traditionell media, som man gjorde förr. Bild och video har – kanske av denna anledning – blivit alltmer populära sätt att kommunicera på, visar statistik från Instagram och Youtube.⁷⁹ Dessutom är slagkraften i bild och ljud betydligt högre än slagkraften i text. Enligt Cisco kommer video att stå för 80 procent av all konsumentrelaterad internettrafik år 2019, upp från 64 procent år 2014 (andelen inkluderar inte P2P-fildelning).⁸⁰ Samma källa anger att Video-on-demand-trafiken nästan kommer att fördubblas år 2018.⁸¹

Den rörliga bildens popularitet märks också bland de kulturaktiviteter som unga ägnar sin tid åt. Datorspel och e-sport, det vill säga tävlingsinriktat spelande på datorer och konsoler, är allt vanligare fritidssysselsättningar bland ungdomar i dag. Enligt statistik från Mediebarometern spelade 50 procent av 15–24-åringarna datorspel i genomsnitt nästan en timme (58 minuter) per dag under 2014 (med datorspel avses spel på dator, spelkonsol, mobiltelefon, Ipod och onlinespel på

⁷⁸ Mörner 2004, Jonsson 2010

⁷⁹ Youtube 2015, Instagram 2015.

⁸⁰ Cisco 2015.

⁸¹ Ibid.

internet).⁸² Motsvarande siffror för 65–79-åringarna uppgår endast till 13 procent användarandel med en genomsnittlig användningstid på 8 minuter.

Det har skrivits en hel del negativt om datorspelandets effekter (relaterade till bland annat spelberoende och depression), men ny forskning fokuserar på de positiva effekterna, nämligen att spelande ungdomar utvecklar sina kognitiva förmågor, får bättre minne och blir bättre problemlösare.⁸³ Datorspelande kan även bidra positivt till äldres hälsa. En studie publicerad i tidningen *Nature* visar att ett specialdesignat datorspel hjälpte äldre mellan 60 och 85 år att hantera och minska skadorna av alzheimer.⁸⁴

Behov av kunskap om bildtolkning

Vi kan förvänta oss att ungas datorspelande kommer vara fortsatt omfattande framöver. Samtidigt som vi när vi spelar datorspel, på annat sätt använder internet, tittar på tv eller går ut på gatan utsätts för en reell bildstorm har vi inte nödvändigtvis blivit bättre på att analysera bilder, varken på det konstnärliga eller på det tekniska planet.⁸⁵ På samma sätt som det är viktigt att kritiskt kunna granska en text eller en årsredovisning är det viktigt att lära sig tolka bilder. De bilder vi möter gestaltar normer och värderingar, men dessa förblir ofta okommenterade i det sammanhang de presenteras i. För att kunna delta i samhällets demokratiska processer krävs att människor har förmågan att ta ställning till bilder som försöker påverka dem – det kan exempelvis handla om reklambilder.

I dag talar man mycket om vikten av att kunskaper om språk och matematik ökar i skolan. Men bilden är också ett språk, menar vissa. När man i dag talar om text, menar man inte bara ord utan också bilder, som tillsammans med ord och siffror formar vår uppfattning om samhället. Många unga inhämtar i dag kunskap från bildmaterial och detta kan tänkas öka ytterligare framöver. Det blir således allt viktigare att barn och unga har förmåga att tolka och förhålla sig kritiska till bildmaterial.⁸⁶

Enligt läroplanen för grundskolan ska undervisningen ”bidra till att eleverna utvecklar sin kreativitet och sitt intresse för att skapa. Den ska också uppmuntra eleverna att ta egna initiativ och att arbeta på ett undersökande och problemlösande sätt.” Ett sätt att uppnå detta, som har diskuterats i olika sammanhang, är att integrera bild och estetik inom grundskolans andra ämnen och därmed få bort stuprören mellan ämnen. I dag värderas emellertid inte de estetiska ämnena lika högt som andra ämnen i grundskolan. En möjlig orsak till detta är att det finns en hierarki mellan siffran, ordet och bilden som styrs av möjligheten att mäta.⁸⁷

⁸² Nordicom 2014.

⁸³ Granic, Lobel och Engels 2014.

⁸⁴ Anguera et al. 2013.

⁸⁵ Exempelvis Lindgren 2009.

⁸⁶ Exempelvis Sparrman 2002.

⁸⁷ Ett resonemang som fördes av professor Lars Strannegård under seminariet *World Art Day 2015*, se <http://www.kro.se/node/1835>, hämtad 2015-05-21.

Siffran och ordet mäter man i dag genom nationella prov och Pisa. Men bilden är svårare att mäta, vilket kan bidra negativt till ämnets ställning i skolan.

Stora datamängder används för att anpassa kultur till efterfrågan

Vi tycks gå mot en utveckling där människors digitala beteendemönster i allt högre utsträckning formar kulturen. Inom företag som exempelvis Amazon och Google talas det om att vara datadriven, vilket kortfattat betyder att basera beslut på stora mängder insamlade data, snarare än magkänslan hos experter. Detta arbetssätt är även rådande inom vissa kulturbranscher där stora datamängder om människors konsumtionsvanor samlas in i syfte att utforma konkurrenskraftiga upplevelser – som till exempel datorspel, filmer och tv-serier.

Inom de delar av den kommersiella kulturen där digitaliseringen fått mest genomslag är dataanalys av hur en viss tjänst eller produkt används ofta en naturlig del av verksamheten. Tv är möjligen den kulturbransch där tillämpandet av data kommit längst.⁸⁸ Kommersiella tv-kanaler har i dag information om hur olika användare rör sig på företagets sajter, som kan användas för att individanpassa innehållet efter deras respektive intressen.

Att samla in data om kulturvanor i syfte att målgruppsanpassa en viss produkt är i sig inget nytt. Tv- och filmindustrin har exempelvis länge arbetat med fokusgrupper och testpublik för att finjustera sina slutgiltiga produkter, och författare och andra konstnärer har tagit emot respons på sina arbeten, vilket bidragit till att forma dessa. Det nya är att digitaliseringen och de stora datamängderna möjliggör en detaljskärpa i analysen som man inte har kunnat uppnå tidigare. Kunskapen om konsumenter kan användas både för att skraddarsy utbudet av exempelvis filmer och dramaserier efter olika tittare och för att utforma en dramaserie för att så många ska titta på den som möjligt. Vad gäller det senare fallet brukar företaget Netflixs dramaserie ”House of cards” få illustrera hur dataanalys kan användas för att skapa ett framgångsrecept som omfattar ingredienser från manus till skådespelare.⁸⁹

Dataanalys används även frekvent inom spelbranschen. Exempelvis skapas det populära mobilspelet ”Candy crush saga” i lika hög grad av dataanalytiker som av speldesigners.⁹⁰ Företaget King som äger Candy crush samlar in data om när en person börjar spela, hur länge personen spelar, vilka färgnyanser i spelet som leder till några extra minuters spelande, vilka banor som är för svåra och när och var i spelet som spelaren börjar köpa extratjänster, och så vidare.⁹¹ Denna kunskap används sedan i utvecklingen av spelet.

Vidare har man även börjat använda dataanalys inom musikbranschen. Exempelvis kartlägger det New York-baserade företaget Next Big Sound vad som påverkar

⁸⁸ Nordström 2015.

⁸⁹ Carr 2013.

⁹⁰ Larsson 2015.

⁹¹ Ibid.

musikartisters genomslag genom att samla in och analysera information från över trettio källor. Företaget har funnit att det som händer på sociala medier ger en viktig fingervisning om artisters framtidspotential där den tydligaste sociala medier-indikatorn på att en artist håller på att slå igenom är att artistens följare på Instagram ökar i snabb takt.⁹² Next Big Sounds affärsidé har även förts in i litteraturens värld där Next Big Book, en verksamhet som förser bokbranschen med analyser, startade under 2014.

Inom den svenska bokbranschen tittar företag som Schibsteds e-bokssajt Bokon på köpmönster som synliggör de tider under året som är bäst lämpade att skicka ut boktips och nyhetsbrev på. Det skulle även vara möjligt för företaget att ta fram information om hur mycket av en bok som läses, när, hur många sidor åt gången och så vidare. I dagsläget verkar dock intresset från svenska förlag för den här typen av uppgifter vara relativt svalt. En möjlig förklaring till detta är att e-böcker i skrivande stund står för en så liten del av den totala bokförsäljningen, men detta kommer antagligen förändras.⁹³

I linje med att det börjar anställas dataanalytiker inom olika kulturområden så kommer allt fler arbeten kunna skötas av maskiner i framtiden. I föl meddelades i en studie från Lunds universitet att 47 procent av alla arbetstillfällen i USA antagligen kommer vara automatiserade inom de kommande tjugo åren. Maskinerna gör även intåg i kultursektorn. Datorn Iamus på University of Málaga har skapat flera egenalstrade orkesterstycken, varav vissa framförts av London Symphony Orchestra. Därutöver kan mjukvaran "The painting fool" simulera flertalet konstriktningar och skapa egna målningar på duk. Vissa tror till och med att datorer i framtiden kommer att kunna skriva romaner – om än att det kanske inte kommer finnas någon marknad för sådan litteratur.

Frågan är vad som händer med kreativiteten när allt bygger på statistiska modeller. Datadriven utveckling må ha sina fördelar men bryter sällan ny mark. När producenterna vet för väl vad mottagarna vill ha finns en risk att deras produktion blir likriktad.⁹⁴

Att använda dataanalys vid utformningen av kultur har fram till i dag framför allt varit en metod för aktörer som arbetar med kommersiell kultur. För en tid sedan inledde emellertid ett par dataanalytiker i Storbritannien ett halvårs projekt, "The Arts Data Impact Project"⁹⁵, där de ska samla in och analysera stora datamängder från offentliga kulturinstitutioner som National Theatre, English National Opera och kulturcentret The Barbican i London. Siffror från biljettförsäljning ska samköras med uppgifter från organisationernas sociala medier-plattformar. Man kommer även att samla data utanför verksamheten för att kunna undersöka hur

⁹² Nordström 2015.

⁹³ Ahlström 2015.

⁹⁴ Larsson 2015.

⁹⁵ <http://www.artscouncil.org.uk/funding/apply-funding/funding-programmes/digital-rd-fund-arts-big-data-projects/>, hämtad 2015-09-16.

exempelvis vädret påverkar försäljningen av teaterbiljetter. Utgångspunkten för projektet är en övertygelse om att kulturorganisationer kan bli mer kommersiellt effektiva och även öka sin publik med hjälp av dataanalys.⁹⁶

Kommer kulturen att likriktas?

Att samla in stora mängder data om människors kulturvanor och sedan använda dessa för att anpassa kulturuttryck – som tv-serier och datorspel – efter vad de har tyckt om tidigare har på sina håll kritiserats för att förvandla människor till marionetter.⁹⁷ Här finns dels en konflikt mellan idén att konstnären (och inte dataanalytiker) ska ha makt över skaparprocessen och idén om att man ska ta vara på det som den teknologiska utvecklingen kan erbjuda, dels en konflikt mellan idén att kultur ska utmana och väcka nya tankar och idén om den individanpassade kulturen som ger folk mer av vad de redan känner till och uppskattar.

Förespråkarna för dataanalysens utbredning menar att den möjliggör en individualisering som i sin tur innebär att olika kulturuttryck, med varierande konstnärlig kvalitet kommer efterfrågas och leva kvar i framtiden. Man menar att det inte finns någon risk för en likriktning av kulturen. Utmaningen, menar vissa, är att hitta en balans mellan att använda data för att skapa kultur som människor efterfrågar och kulturens roll att utmana och väcka nya tankar vilken antagligen kräver att man inte alltid har vad som fungerade publikt sett förra veckan som utgångspunkt för det konstnärliga skapandet.⁹⁸

Individanpassat kulturutbud

Samtidigt som sociala medier ökar i betydelse, ser vi en global trend som innebär minskad tillit till traditionell media. Enligt Edelmans Trust Barometer 2015, har medietilliten i Sverige minskat från 44 procent år 2014 till 34 procent år 2015, en siffra som är lägre än det globala genomsnittet (51 procent år 2015).⁹⁹ Av samtliga deltagare från de 20 länder som ingår i studien upplevde 64 procent att sökmotorer var den mest pålitliga källan för nyheter och information jämfört med traditionella medier (62 procent). Siffran är ännu större bland individer födda någon gång under perioden 1981–2000 där 72 procent förordar sökmotorer framför andra mediekällor. Tre av fyra tillfrågade svarade att det är innehåll skapat av familj och vänner de litar mest på i sociala medier, hemsidor som delar innehåll samt nyhetssidor, därefter är tilliten högst till akademiska experter (70 procent) samtidigt som lite fler än hälften uppger att de litar på innehåll skapat av journalister.¹⁰⁰

Resultaten i Edelmans Trust Barometer bekräftas av Kairos Futures senaste ungdomsundersökning Global Youth 2013, som visar att unga svenskar har högre tillit till människor i gemen (54 procent) än de har till traditionell media (36

⁹⁶ Nordström 2015.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Edelman Trust Barometer 2015 (en internationell studie som omfattar 20 länder).

¹⁰⁰ Ibid.

procent) och sociala medier (19 procent).¹⁰¹ Det här gäller både bland 16–20-åringar och 21–25-åringar. Även om många unga uppger att de inte litar på sociala medier per se så utgörs innehållet i dessa medier av något som i stor utsträckning skapas av människor som de känner och litar på. I linje med det väljer majoriteten inom de båda åldersgrupperna sociala medier (Facebook, Twitter, Youtube) och onlinemassmedia (digitala tidningar och magasin) som sina två viktigaste huvudkanaler för att få nyheter om vad som händer i samhället.

Det här innebär en stor risk för det som Eli Pariser kallar filterbubblor, det vill säga slutna informationsekosystem där människor förses med mer av den typ av information och kultur som de redan känner till och uppskattar.¹⁰² Med hjälp av algoritmer individanpassar nyhetsportaler och it-företag som Google, Spotify och Facebook sökresultat, musik och nyhetsflöden baserade på folks tidigare sökningar och det som de har lyssnat på tidigare.

Denna utveckling skulle på sikt kunna leda till att människor blir sämre på att föra en dialog med och förstå personer som lever i andra filterbubblor. I filterbubblorna möter de personer som är lika dem själva, och deras perspektiv på tillvaron ifrågasätts inte. Att folk fördjupar sig i det som redan intresserar dem kan ske på bekostnad av den breda samhällsorientering som de behöver för att kunna delta i de demokratiska processerna i samhället.

Filterbubblan är inte ny som fenomen. Människor har i alla tider haft någon form av filter mellan dem själva och omgivningen – det är exempelvis ingen nyhet att folk frågar dem de identifierar sig med om bok-, film- och musiktips. Skillnaden mellan i dag och ett par decennier sedan är att vi inte längre har en handfull dagstidningar, tv- och radiokanaler som fungerar som gemensamma plattformar för samhällsdebatt, utan en mångfald olika plattformar och samtal. Vi överskölsjs av ohanterliga informationsmängder samtidigt som den nya teknologin möjliggör en alltmer långtgående individanpassad avgränsning.

Medierna har i Sverige haft en viktig roll både som plattform för den gemensamma samhällsberättelsen och som förmedlare av olika kulturyttringar och arrangemang. Den utveckling som medieföretagen nu går igenom kommer, utöver att ge ett nytt landskap för att guida människor till kulturupplevelser, också leda till en diskussion kring vilka institutioner som i framtiden kan vara plattformar för överbyggande samtal och gemenskaper. I det här sammanhanget är redan kulturinstitutioner självklara alternativ och det är möjligt att deras betydelse för demokratin kommer att bli ännu viktigare framöver. Kulturen skulle således kunna få en förstärkt demokratifrämjande roll, vilket också i förlängningen skulle kunna påverka kulturvanorna.

¹⁰¹ *Kairos Future 2013.*

¹⁰² *Pariser 2011.*

Risker med filterbubblor

Frånvaron av gemensamma berättelser kommer med all sannolikhet påverka kulturlivet mycket framöver. Dels kommer det sannolikt att uppstå fler diskussioner kring vikten av att utveckla och bevara ett gemensamt kulturarv, dels kommer vi höra röster som hävdar betydelsen av att skapa mötesplatser mellan olika subgrupper i samhället för att kunna behålla fundamentet för en god demokrati.

En annan aspekt av den här utvecklingen är att det blir svårare att nå fram med budskap som ifrågasätter eller bryter med den information och kultur som präglar ett visst sammanhang. Det kan leda till ökande gap mellan olika grupper i samhället och att personer i vissa filterbubblor inte kommer i kontakt med det kulturutbud som finns. Människor villas vänner – på sociala medier och andra platser – inte är kulturintresserade kanske aldrig kommer komma i kontakt med information från exempelvis teatrar eller museer.

Om människor tenderar att i ökad omfattning ta del av nyheter förmedlade av andra som tänker och känner på liknande sätt som de själva ökar även risken för att deras deltagande i kulturlivet kommer att bli mer snävt. Folk kommer att exponeras för ett begränsat utbud av kulturaktiviteter och få det svårare att komma i kontakt med utmanande kulturupplevelser. Detta gäller naturligtvis inte alla, men de som inte är medvetna om att de måste röra sig mellan olika sammanhang för att inte få en förenklad bild av tillvaron riskerar att fastna i de filterbubblor som utvecklas på internet. Till detta hör att barns och ungas nyhetskonsumtion sedan några år tillbaka flyttar från traditionella nyhetsförmedlingskanaler som papperstidningar och tv-nyheter, till digitala plattformar via internet.¹⁰³ Enligt undersökningen Svenskarna och internet 2014 har internet fått en dominerande ställning som informationskälla för personer upp till 45 år medan det för pensionärer är de traditionella medierna, tv, radio och dagstidningar som är viktigast. Däremellan, i åldrarna 46 till 65 år, är alla medier inklusive internet ungefär lika viktiga.¹⁰⁴

För unga människor är således internet, med dess filterbubblor, en viktigare informationskälla än för äldre. Det här behöver inte innebära att yngre människors kulturvanor likriktas i högre utsträckning än äldres. De äldre deltagarna i studiens fokusgrupper tog exempelvis ofta råd avseende vilka kulturaktiviteter de skulle ta del av från människor som hade en liknande smak som de själva. Samtidigt påverkades deras val av kulturaktiviteter även av recensioner (kulturrecensioner, kulturbilagor, kulturnyheter i radio och kulturprogram på tv), vilket kan tänkas förebygga likriktning. Deras kulturvanor formades dessutom av program och tips om kulturaktiviteter som kom från olika pensionärsföreningar.

¹⁰³ Statens medieråd 2015.

¹⁰⁴ Findahl 2014a.

Konsekvenser för kulturpolitikens kunskapsstöd

I tidigare avsnitt har ett antal trender som kan tänkas påverka ungas och äldres kulturvanor presenterats. I det här avslutande avsnittet diskuterar vi dessa trender i ljuset av de kulturpolitiska målen och pekar på vilka konsekvenser som den beskrivna utvecklingen kan få för kulturpolitikens kunskapsbehov i allmänhet och för utformningen av en nationell kulturvaneundersökning i synnerhet.

Det brukar sägas att kulturens uppgift är att bidra med perspektiv på samhället och vad det innebär att vara människa och att kulturpolitikens roll är att erbjuda kulturen bästa möjliga förutsättningar att utvecklas på egna villkor.¹⁰⁵ I propositionen *Tid för kultur* framhålls även att kulturen blir mer intressant inom andra samhällsområden när dess egenvärde stärks. Kulturen och konsten innefattar många av de värden och kvaliteter som vi förknippar med ett demokratiskt samhälle, som yttrandefrihet, bildning, humanism och öppenhet.

Att ett samarbete mellan kulturpolitik och andra politikområden kan bidra till allas möjlighet att delta i kulturlivet lyfts fram av såväl kulturministern som i propositionen *Tid för kultur*.¹⁰⁶ I linje med detta visar de trender som beskrivs i den här rapporten genomgående på värdet av samverkan mellan kulturpolitik och andra politikområden för att uppnå de kulturpolitiska målen. Slutsatserna som lyfts fram i avsnittet som nu följer pekar på utmaningar för de kulturpolitiska målen som kräver gemensamma insatser.

Identifiera och förebygg vita fläckar på kulturkartan

En av pelarna i den svenska kulturpolitiken har handlat om kulturens tillgänglighet och allas möjlighet att delta i kulturlivet oavsett var i landet man bor. Intresset för att ta del av etablerade kulturuttryck som exempelvis att se film på bio, gå på livekonserter och på teater har inte minskat på senare tid. Möjligheten att uppleva kultur i hemmet, i digital form, har med andra ord inte resulterat i att människor väljer bort det fysiska mötet med konsten/konstnären tillsammans med andra. Ett potentiellt hinder för detta möte är dock den pågående urbaniseringstrenden som bland annat innebär att andelen unga invånare minskar i glesbygden. Denna trend skulle kunna leda till att det kommersiella kulturutbudet i än högre utsträckning koncentreras till städerna, vilket främst skulle drabba dem som lever kvar på de mindre orterna.

Kulturutbudet skiljer sig åt i landet och detta är i sig inte ett problem utan stöds tvärtom av kultursamverkansmodellens målsättning att ge ett ökat utrymme för

¹⁰⁵ Prop. 2009/10:3.

¹⁰⁶ Ibid, <http://www.regeringen.se/sveriges-regering/kulturdepartementet/alice-bah-kuhnke/>, hämtad 2015-08-14.

regionala prioriteringar och variationer. Kultursamverkansmodellen ska emellertid även bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås, vilket bland annat innebär att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Även om utbudet varierar mellan olika landsting/regioner ska det således finnas en någorlunda likvärdig tillgång till kultur oberoende av var människor befinner sig.

Målet att alla medborgare, oavsett geografisk hemvist, ska ha tillgång till kultur utmanas av urbaniseringstrenden. Från ett nationellt kulturpolitiskt perspektiv är det viktigt att vara vaksam på de särskilda problem som de glest befolkade orterna står inför. Den kulturella basverksamheten i form av bibliotek och kulturskola tenderar att bli relativt kostsam i de mindre och geografiskt vidsträckta kommunerna.¹⁰⁷ Vad gäller kulturskolan saknas i dag kunskap om de förutsättningar och hinder som finns för elever att delta. Den statliga utredning som tillsattes under 2015 ska såväl undersöka detta som se över hur staten kan bidra till att göra den kommunala musik- och kulturskolan mer tillgänglig och jämlik.¹⁰⁸ Utredningen är angelägen inte minst eftersom den kan bidra med kunskap om hur villkoren för kulturdeltagande skiljer sig åt i landet.

Inom ramen för kultursamverkansmodellen har regionerna tidigare varit ålagda att återrapportera till Statens kulturråd var någonstans – i vilka kommuner – som den regionala kulturverksamheten har ägt rum. På så sätt har man fått en viss bild av hur de geografiska förutsättningarna att ta del av kultur ser ut på olika orter. Från och med 2015 års uppgifter kommer Statens kulturråd emellertid inte följa upp i vilka kommuner som kulturverksamhet inom ramen för kultursamverkansmodellen bedrivs. Vissa regioner kommer att undersöka detta på eget initiativ, men det kommer inte längre att finnas en sammanhållen bild av läget i landet. För att kunna synliggöra en eventuell utveckling av vita fläckar på Sverigekartan där det inte finns något, eller knappt något, kulturutbud alls bedömer Kulturanalys att en nationell lägesbeskrivning av kulturutbudet i Sverige – redovisat på kommunnivå – bör tas fram regelbundet.

För att få en bild av kultursverige krävs att både utbudet av kultur i landet och människors kulturvanor synliggörs. Urbaniseringstrenden belyser vikten av ett kunskapsstöd som möjliggör en jämförande analys av kulturvanor i glesbygd respektive tätort. Kulturanalys finner det även angeläget att människors avstånd till exempelvis teaterföreställningar, konstutställningar och bibliotek samt i vilken utsträckning de reser för att ta del av kultur studeras.

¹⁰⁷ Glesbygdsverket 2009.

¹⁰⁸ Exempel på andra satsningar som kan bidra till allas möjlighet att delta i kulturlivet är Skapande skola, framtagandet av en nationell strategi för det svenska biblioteksväsendet och det fortsatta arbetet med att öka tillgängligheten för e-böcker.

Verka för allas tillgång till den digitala infrastrukturen

Digitaliseringen kan bidra till ökade möjligheter för såväl unga som äldre att – oavsett bostadsort – både uppleva kultur och att själva skapa kultur. Arbetet med digitalisering av kultur bedrivs på nationell, regional och kommunal nivå. På regional nivå är frågan viktig – inte minst i glesbygdsregioner.¹⁰⁹

På nationell nivå finns i dag ”Digit@lt kulturarv”, en strategi för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande av kulturarvsmaterial och kulturarvsinformation, som gäller för perioden 2012–2015. I denna strategi anges att alla statliga institutioner som samlar, bevarar och tillgängliggör kulturarvsmaterial och kulturarvsinformation senast 2015 ska ha riktlinjer och mål för den egna verksamhetens arbete med att digitalt bevara och digitalt tillgängliggöra verksamhet, samlingar, arkiv och audiovisuella arkiv.

Ett digitalt tillgängligt kulturarv möjliggör att människor kan ta del av exempelvis museers samlingar oberoende av avståndet mellan dem själva och museerna. Digitalisering öppnar även upp för ett nytt sätt att använda kulturarvet. Kommunikationen kring kultur, samhälle och historia förs i dag inte enbart utifrån de arenor och medier som erbjuds av traditionella aktörer, såsom till exempel museer. Åsikter, idéer och diskussioner om kulturarv sker i dag på en mängd nya fora, främst i det digitala rummet.¹¹⁰ Människor både tar egna och hämtar digitala bilder från museers samlingar och använder dem i sina egna nätverk på sociala medier. Valda delar av kulturarvet kan således – tack vare digitaliseringen – användas i det egna kulturskapandet. I arbetet med att stödja denna utveckling spelar Digisam, det nationella samordningssekreterariatet för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande av kulturarvet en viktig roll.

Digisam har tagit fram en vägledning för upphovsrätt och angränsande lagstiftning och förhandlar i skrivande stund om ett avtalslicensbaserat ramavtal med Bildupphovsrätt i Sverige. Ett sådant avtal skulle ge kulturarvsinstitutionerna möjlighet att tillgängliggöra sina digitala bildarkiv utan krav på särskilda tillstånd från enskilda upphovspersoner.

Digitaliseringen har således möjliggjort att den offentligt finansierade kulturens aktörer kan stödja människors egna skapande utan att träffa dem fysiskt. Ett annat exempel på detta är att allt fler av landets hemslöjdskonsulenter och andra aktörer inom hemslöjd har börjat arbeta med webb, bloggar och sociala medier för att sprida kunskap om hemslöjd.¹¹¹

För att digitalisering ska kunna bidra till allas deltagande i kulturlivet krävs emellertid att det finns en utbyggd infrastruktur – i form av tillgång till bredband

¹⁰⁹ Se till exempel kulturplan för Norrbotten 2014–2016.

¹¹⁰ Se till exempel <http://www.kultur.lu.se/projekt/700>, hämtad 2015-05-26.

¹¹¹ Nämnden för hemslöjdsfrågor 2015.

– i landet. I dag saknas detta i många glesbygdsområden.¹¹² Att verka för att tillgången till bredband ökar i landet – en fråga som inte minst tillhör regional utveckling – är således också att verka för att kulturens infrastruktur stärks.

För att kulturpolitiken ska kunna stödja människors deltagande i kulturlivet behöver vi veta mer om både vilka nya och gamla kulturuttryck som de tar del av, hur de tar del av dessa uttryck och själva skapar kultur – i digitala forum och i mer traditionella sammanhang – samt vilka eventuella hinder som finns för deras deltagande. Kulturanalys ser det som angeläget att, i kommande kulturvaneundersökningar, ställa frågor kring människors tillgång till bredband. Aktiviteter som att ”chatta”, ”skriva blogginlägg”, eller ”streama musik” är beroende av bredband. Vi ser det även som viktigt att ställa frågor om i vilken utsträckning folk tar del av digitaliserade samlingar och annan form av digitaliserad kultur. Andra relevanta frågor att ställa i en kulturvaneundersökning är vilket medium som människor använder (och har tillgång till) för att ta del av ett visst kulturuttryck – om man ser på en teaterföreställning på tv, bio, datorn eller i ett teaterhus.

Synliggör och motverka filterbubblors negativa effekter

Tidigare i rapporten beskrevs hur stora mängder data om människors kulturvanor samlas in och analyseras i kommersiellt syfte. Med hjälp av stora datamängder kan den kommersiella kulturen delvis anpassas till efterfrågan. En annan trend, som är kopplad till den nyss nämnda, är utvecklingen mot alltmer individanpassade tjänster på internet där algoritmer styr så att medborgare får skraddarsydda både träfflistor från sökmotorer (som Google) och kulturtips från olika ”onlinetjänster” (som Spotify), baserade på deras tidigare sökningar och kulturkonsumtion på nätet. Sammantaget riskerar utvecklingen att leda till att människor hamnar i det som Eli Pariser kallar filterbubblor där etablerade världsbilder och kulturvanor bekräftas och reproduceras.

Risken att filterbubblorna leder till polarisering av åsikter och verklighetsuppfattningar minskar om människor är medie- och informationskunniga. Detta handlar om att kunna finna, analysera och kritiskt värdera information som sprids på internet i form av text eller bild.¹¹³ Föreliggande rapport indikerar att behovet av medie- och informationskunnighet är större bland den yngre befolkningen än den äldre. De äldre kan förvisso ha större behov av mer grundläggande datorkunskap än de yngre, men de löper inte samma risk att endast ta del den information som sprids i filterbubblorna eftersom de ofta tar del av mer traditionell (icke individanpassad) media.¹¹⁴ De unga verkar däremot inhämta merparten av nyheter och kultur på internet där allt mer individanpassas.

¹¹² <http://www.helasverige.se/kansli/foer-dig-som-vill/faa-bredband/>, hämtad 2015-09-11.

¹¹³ Se till exempel Lankshear & Knobel 2006, Sundin 2012.

¹¹⁴ Findahl 2014b.

Den deltagarstyrda kulturen som tar form i olika forum på nätet antas ofta automatiskt skapa medie- och informationskunnighet hos dem som är en del av den. Riktigt så enkelt är det emellertid inte, skriver Jenkins.¹¹⁵ Som i så många andra sammanhang påverkar barns och ungas socioekonomiska förutsättningar deras möjlighet att tillägna sig sådan kompetens.¹¹⁶ Tillgången till deltagandekulturen kan därmed alltså komma att ses som ojämnt fördelad både mellan äldre och yngre och mellan olika socioekonomiska grupperingar.¹¹⁷

Detta innebär även att effekterna av de tilltagande filterbublorna kan få olika konsekvenser för olika samhällsgrupper. De som har medie- och informationskunnighet kan kritiskt granska de filterbubblor som de ingår i och aktivt delta i olika sammanhang, medan de som saknar sådan kompetens riskerar att fastna i forum där de ”matas” med mer av samma kultur/information. I förlängningen riskerar detta att leda till demokratiproblem.

I propositionen *Tid för kultur* konstateras att de offentliga kulturinstitutionerna och medierna spelar en nyckelroll som arenor och stöd för det gemensamma samtalet, yttrandefriheten och kulturpolitiken har även som mål att stödja allas möjlighet till bildning.¹¹⁸ Således är frågan om filterbubblor högst relevant ur ett kulturpolitiskt perspektiv, samtidigt som det inte finns några givna svar på hur de offentliga kulturinstitutionerna ska kunna nå ut till alla grupper i samhället – hur de ska kunna tränga igenom de filter som finns.

Den samhällsinstitution som framstår som den bäst lämpade aktören för att motverka filterbubblors negativa effekter är skolan. Eftersom förutsättningarna att tillägna sig medie- och informationskunnighet varierar med socioekonomisk bakgrund kan skolan spela en viktig roll för att jämna ut villkoren för olika grupper. I arbetet med att utveckla barns och ungas medie- och informationskunnighet skulle därför en kulturpolitisk satsning riktad mot skolan (som till exempel Skapande skola) kunna vara till stöd.

Skapande skola är tänkt att stärka samverkan mellan skolan och det professionella kulturlivet, som bland annat består av bildkonstnärer. Bildtolkning skulle kunna ingå som en aktivitet inom ramen för Skapande skola så länge det inte sker på bekostnad av barnens möjlighet till det egna skapandet. Huruvida detta kommer ske eller inte beslutas dock på skolnivå – staten kan bidra till utvecklingen genom att exempelvis belysa och utreda den problematik som finns kopplad till filterbubblor. Detta görs redan i viss utsträckning av den nu pågående medieutredningen, vilken utgår från de demokratiska utmaningar som följer av medieutvecklingen och den förändrade medieanvändningen.¹¹⁹

¹¹⁵ Jenkins 2009.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.* sid. 29.

¹¹⁹ *En mediepolitik för framtiden 2015.*

Den utveckling som skisseras ovan belyser behovet av samverkan mellan områdena kulturpolitik, utbildningspolitik och mediepolitik. Vad gäller kopplingen mellan områdena utbildningspolitik och kulturpolitik skulle exempelvis tydligare signaler till skolledarna från deras uppdragsgivare kunna ge engagerade rektorer och lärare med förståelse för vad ett estetiskt ämne som bild och ett utbyte med professionella kulturskapare kan bidra med i fråga om exempelvis medie- och informationskunnighet. Även de professionella konstnärerna som är i kontakt med skolan skulle vara förtjänta av att få en förståelse för hur deras specifika kompetens när det gäller – i det här fallet – bild och rörlig bild kan bidra till utbildning i förmågan att tolka och kritiskt granska information. I Kulturanalys utvärdering av Skapande skola påpekades att ett ömsesidigt lärande om varandras förutsättningar och kompetenser kan ge möjligheter till ökad samverkan i planering och genomförande mellan skolor och kulturinstitutioner, mellan rektorer, lärare, elever och kulturaktörer.¹²⁰

Det vore även intressant att undersöka närvaron av den offentligt finansierade kulturen i sociala medier, och det genomslag som denna har i olika digitala sammanhang. Hur ser, exempelvis, kulturskolans, scenkonstinstitutionernas och de centrala museernas kommunikation på Facebook ut? När man ut till sina målgrupper, eller filteras man bort?

Filterbubblornas eventuella påverkan på kulturvanor behöver även fångas i en kulturvaneundersökning. Utöver att ställa frågor kring vilken typ av kultur som människor tar del av blir det viktigt att undersöka i vilket eller vilka sammanhang som de tar del av denna kultur och varifrån de får råd om kulturupplevelser. Syftet med detta skulle vara att fånga och förstå hur människor nås av information om – i det här fallet – kulturaktiviteter. För att åstadkomma detta krävs antagligen en kombination av kvantitativa och kvalitativa studier.

Skapa förutsättningar för kulturell mångfald

I den här rapporten har utvecklingen av ett alltmer heterogent samhälle beskrivits. En utmaning som denna utveckling för med sig är hur kulturpolitiken ska kunna bidra till att bevara och stärka den medföljande mångfalden av kulturuttryck. Nya kulturvanor uppstår inte sällan genom att människor sätter ihop element från olika konstarter på ett nytt sätt. Det kan handla om både genre- och kulturområdesöverskridande sammanblandningar och om möten mellan ett kulturuttryck och ny teknik. Mot bakgrund av att samhället blir alltmer heterogent och att inte minst många unga människor rör sig mellan olika sammanhang ser vi framför oss att nya kulturvanor i allt högre utsträckning kommer uppstå som blandformer som omfattar element från olika kulturområden.

Kulturpolitiken ska enligt målen främja kulturell mångfald och konstnärlig förnyelse, vilket bland annat skulle kunna handla om att på olika sätt förbättra förutsättningarna för sådana nya kombinationer av kulturvanor. I det här

¹²⁰ Myndigheten för kulturanalys 2013:4.

sammanhanget använder vi UNESCO:s definition av begreppet kulturell mångfald – som framför allt handlar om en mångfald av kulturuttryck – och som inte främst fokuserar på etnicitet. Definitionen återfinns i UNESCO:s konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar som antogs 2005 och började gälla 2007.¹²¹ Konventionen syftar till att konstnärer, kulturarbetare och medborgare i hela världen ska ges möjlighet att skapa, producera, sprida och ta del av ett brett utbud av kulturella varor, tjänster och aktiviteter. Samtidigt som det är möjligheten till ett brett kulturutbud som lyfts fram i konventionen bekräftar den även principen om lika värde och respekt för alla kulturer och kulturella uttryck. I begreppet kulturell mångfald ryms såväl kultur från olika tidsepoker som från olika konstområden och olika genrer.

Konventionen har en betydelsefull roll att spela för ett ökat internationellt kulturutbyte och en ökad kulturell mångfald. Att verka för kulturell mångfald är en demokratifråga eftersom det handlar om att stödja en utveckling av många olika uttryck och perspektiv – inte minst ifrågasättande sådana – som inte nödvändigtvis kan överleva på marknadens villkor. Samtidigt kan nya kulturuttryck främja både kvalitet och konstnärlig förnyelse.

De trender som har lyfts fram i den här rapporten pekar på vikten av att skapa förutsättningar för nya former av kulturdeltagande och därmed för nya kulturuttryck. Att det således är viktigt med en bred definition av kulturell mångfald innebär inte att det är oviktigt att lyfta fram frågor om representation och allas möjlighet att delta i kulturlivet.

För att vi ska uppnå det kulturpolitiska målet om allas möjlighet att ta del av och skapa kultur krävs att strukturella hinder för deltagande undanröjs. I dag speglar inte de offentligt finansierade kulturinstitutionerna befolkningens sammansättning. Kulturanalys visar i en rapport att personer med utländsk bakgrund är underrepresenterade bland de anställda i kultursektorn och att situationen inte har förbättrats under 2000-talet.¹²² Andelen anställda med utländsk bakgrund vid statliga och regionala kulturinstitutioner har befunnit sig på en mer eller mindre konstant nivå på drygt 13 procent under 2000-talet medan andelen personer med utländsk bakgrund utgjorde 20,1 procent av befolkningen 2012.¹²³ Särskilt underrepresenterade är personer som kommer från Afrika, Sydamerika och Asien.

Frågan om hur den offentliga kulturen ska bli bättre på att spegla samhällets mångfald är långt ifrån ny. Satsningar har tidigare genomförts på såväl nationell som lokal nivå. En satsning på nationell nivå var Mångkulturåret 2006 som, enligt direktivet, bland annat syftade till att på ett bestående sätt öka alla invånares möjligheter att delta i kulturlivet och att skapa ett samspel mellan olika

¹²¹ UNESCO 2005.

¹²² Myndigheten för kulturanalys 2015:2.

¹²³ *Ibid.*

kulturtraditioner.¹²⁴ Men som har konstaterats kvarstår problemet med representation.

Arbetet med att riva hindren för deltagande på kulturens område har eventuellt väglett av tydligare mål och riktlinjer för områden som jämställdhet och tillgänglighet. En bidragande faktor till den långsamma utvecklingen när det gäller representationen av personer med utländsk bakgrund i kultursektorn skulle kunna handla om mångfaldsbegreppets mångtydighet – att styrningen har varit väldigt oklar på området. Kulturanalys har under 2015 påbörjat en studie av hur styrningen mot ökad mångfald inom kultursektorn förhåller sig till styrningen i fråga om jämställdhet och tillgänglighet samt hur mångfaldsbegreppet har tolkats av olika kulturinstitutioner.

I en kulturvaneundersökning vore det intressant att undersöka människors syfte, motiv och upplevda hinder för deltagande i kulturlivet. En studie av den amerikanska befolkningens kulturvanor visade att motiven till människors deltagande i kulturlivet samvarierade tydligt med deras etniska tillhörighet.¹²⁵ Kunskap om hur förhållandena ser ut i Sverige skulle kunna bidra till att skapa bättre förutsättningar för allas möjlighet att ta del av den offentligt finansierade kulturen. Vad gäller den vidare betydelsen av mångfaldsbegreppet blir utmaningen för genomförandet av en kulturvaneundersökning att formulera frågor utan att tillämpa ett stuprörsperspektiv: det måste kunna gå att fånga in kulturvanor som omfattar gränsöverskridande.

Undersök möjligheterna för människor inom äldreomsorgen att delta i kulturlivet

Alla människor oavsett ålder ska ha möjlighet till kulturupplevelser, bildning och utveckling av den egna skaparkraften. Detta framgår av de nationella kulturpolitiska målen. En del äldre kan emellertid av olika skäl ha svårt att ta del av kulturutbudet och att själva skapa kultur – i synnerhet om de är i behov av vård eller äldreomsorg. De äldre deltagarna i de fokusgrupper som medverkade i föreliggande studie deltog alla aktivt i kulturlivet, men uttryckte en oro för att sviktande ork och hälsa framöver skulle kunna skapa hinder för kulturaktiviteter.

Samtidigt som det kan vara svårt för människor inom äldreomsorgen att ta del av kultur så finns det forskning som pekar på att kulturupplevelser är viktiga för vårt välbefinnande och vår hälsa.¹²⁶ Att få ta del av eller själv skapa kultur kan bidra till en mer meningsfull tillvaro. Därmed blir frågan om kulturvanor även angelägen för äldreomsorgen. Enligt äldreomsorgens nationella värdegrund ska vård- och omsorgsarbete präglas av trygga boendeförhållanden och en aktiv och meningsfull

¹²⁴ Kommittédirektiv 2004:169.

¹²⁵ National Endowment for the Arts 2015.

¹²⁶ Se till exempel Bjursell och Vahlne Westerhäll 2008.

tillvaro i gemenskap med andra. Att främja äldre människors möjlighet att delta i kulturlivet är således både en kulturpolitisk och socialpolitisk fråga.

I linje med detta synsätt satsade dåvarande regering under åren 2011–2013 totalt 70 miljoner kronor på verksamheter som främjar äldre människors tillgång till kultur. Regeringens vision var att människor skulle få bibehålla och utveckla intressen också när de blev äldre.¹²⁷ Satsningen motiverades dels från ett kulturpolitiskt perspektiv med hänvisning till det kulturpolitiska målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet, dels från ett socialpolitiskt perspektiv med hänvisning till att ett stöd till äldre människors möjlighet att leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang kan ge positiva hälsoeffekter.¹²⁸

I satsningen uppdrogs Statens kulturråd att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet genom kulturupplevelser och eget skapande i gemenskap med andra. I de projekt som fick finansiering av Statens kulturråd erbjöds de äldre i den dagliga verksamheten således både kulturupplevelser och möjligheter att uttrycka sig själva genom konst och kultur.¹²⁹

När satsningen utvärderades pågick fortfarande många av projekten, varför deras långsiktiga effekter inte gick att fastställa. Däremot visade utvärderingen att de äldres delaktighet i kulturlivet ökade, att deltagandet bidrog till en känsla av glädje och sammanhang samt att kulturaktiviteterna bröt isoleringen för vissa av projektdeltagarna. I utvärderingen rekommenderades vidare den nationella politiken dels att skapa ekonomiska förutsättningar för projektens kontinuitet och kunskaps- och erfarenhetssupplegning, dels att genomföra en forskningsöversikt över aktuell svensk forskning om hur kultur och kulturaktiviteter påverkar äldres tillvaro. Statens kulturråd har emellertid i dag inga reguljära bidragsmedel för kultur för äldre.¹³⁰

Vid utformningen av kommande satsningar på kultur i äldreomsorgen finns i dag en del erfarenheter att bygga vidare på.¹³¹ Samtidigt visar befintliga studier på ytterligare behov av kunskap om exempelvis hur kulturen kan bidra till att skapa förutsättningar för människors delaktighet inom äldreomsorgen och om det verkligen är så att vi står inför en helt ny generation äldre som kommer att ställa alltigenom nya krav på omsorgen.¹³² Det kan därför vara relevant att det som komplement till att Kulturanalys analyserar äldres kulturdeltagande och kulturutövande i en nationell kulturvaneundersökning genomförs studier av mer kvalitativ art. Sådana studier skulle kunna undersöka hur de äldre tänker kring sina framtida kulturvanor och hur de värderar möjligheten att ta del av kultur inom exempelvis äldreomsorgen.

¹²⁷ Adelsohn Liljeroth och Larsson 2013.

¹²⁸ Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre 2013.

¹²⁹ Oxford research 2013.

¹³⁰ http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/ovriga_bidrag/Kultur-for-aldre/, hämtad 2015-09-25.

¹³¹ Se till exempel Gustafsson 2015.

¹³² Ibid.

Referenser

Adelsohn Liljeroth, Lena och Larsson, Maria. 2013. "Kulturaktiviteter ger äldre bättre hälsa". *Arbetsbladet*. 3 oktober.

Ahlström, Kristofer. 2015. "Så blir du läst av din e-bok". *Dagens Nyheter*. 15 april. <http://www.dn.se/kultur-noje/sa-blir-du-last-av-din-e-bok/>.

Anguera, Joaquin A.; Boccanfuso, Jacqueline; Rintoul, Jean; Al-Hashimi, Omar; Faraji, Farshid; Janowich, Jacki; Kong, Erwin; Larraburo, Yudy; Rolle, Cammie; Johnston, Eric och Gazzaley, Adam. 2013. "Video game training enhances cognitive control in older adults". *Nature* 501: 97–101.

Anneback, Karin. 2015. "Kommunerna som satsar mest och minst på kulturen". *ETC*. 21 maj.

Antoni, Rudolf. 2011. "Vem är du?". I. Nielsén, Tobias och Nilsson, Sven (red). *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. Stockholm: Volante.

Bengtsson, Anders och Östberg, Jacob. 2006. *Varumärken och människor. Om marknadssymboler som kulturella resurser*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, Annika och Höglund, Lars. 2014. *A national survey of early adopters of e-book reading in Sweden*. Forskningsrapport. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, JMG.

Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (Red.). 2008. *Kulturen och hälsan: essäer om sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: Santérus.

Blomdahl, Ulf; Elofsson, Stig; Åkesson, Magnus och Lengheden, Linda. 2014. "Segrar föreningslivet? En studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga". *Ung livsstil*. Nr 15 2014. Stockholm: Stockholms stads idrottsförvaltning

Brodén, Daniel. 2013. *Kulturvanor i Sverige: 1989-2012*. Göteborg: SOM-institutet.

Carr, David. 2013. "Giving viewers what they want". *The New York Times*. 25 februari.

Cisco. 2015. http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/ip-ngn-ip-next-generation-network/white_paper_c11-481360.html, hämtad 2015-09-11.

Dobers, Peter och Strannegård, Lars. 2005. "Design, lifestyles and sustainability. Aesthetic consumption in a world of abundance". *Business Strategy and the Environment Bus. Strat. Env.* Vol. 14: 324–336.

DiMaggio, Powell och Mukhtar, Toqir. 2004. "Arts participation as cultural capital in the United States, 1982–2002: Signs of decline?". *Poetics*. 32. Sid. 169–194.

Dunn, Elizabeth och Norton, Michael. 2013. *Happy Money: The Science of Smarter Spending*. New York: Simon & Schuster.

Edelman Trust Barometer. 2015. <http://www.edelman.com/2015-edelman-trust-barometer/>, hämtad 2015-09-16.

Elofsson, Stig; Blomdahl, Ulf; Åkesson, Magnus och Lengheden, Linda. 2014. Ungas livsstil i låg- och högstatusområden: en studie i åldersgruppen 13–16 år. Ung livsstil Nr. 16. Stockholm: Stockholms stads idrottsförvaltning.

En mediepolitik för framtiden. 2015. Dir. 2015:26.

Europeiska kommissionen. 2007. *European cultural values*. Special Eurobarometer 278. Bryssel: Europeiska kommissionen.

Europeiska kommissionen. 2008. *Access of Young People to Culture. Final report*. EACEA/2008/01. Mallorca: Interarts.

Fleischer, Rasmus. 2008. "Kampen mot musikmekaniseringen och makten över högtalarna". I Jülich, Solveig; Lundell, Patrik och Snickars, Pelle. *Mediernas kulturhistoria*. Stockholm: Statens ljud och bildarkiv. Mediehistoriskt arkiv, arkiv 8.

Findahl, Olle. 2014a. *Svenskarna och internet*. Stockholm: Stiftelsen för internetinfrastruktur.

Findahl, Olle. 2014b. *Pensionärerna och internet*. Stockholm: Stiftelsen för internetinfrastruktur.

Fleischer, Rasmus. 2012. *Musikens politiska ekonomi: Lagstiftningen, ljudmedierna och försvaret av den levande musiken*. Doktorsavhandling. Stockholm: INK förlag.

Folkhälsomyndigheten. 2014. *Folkhälsan i Sverige: Årsrapport 2014*.

Fornäs, Johan. 2012. *Kultur*. Stockholm: Liber.

Glesbygdverket. 2009. *Kultur kan göra skillnad: En termometer och receptsamling om kultur i glesbygdstäta kommuner*. Östersund: Glesbygdverket.

Granic, Isabela; Lobel, Adam och Engels, Rutger C. M. E. 2014. "The Benefits of Playing Video Games". *American Psychologist*. Vol 69, nr 1: 66–78.

Gustafsson, Kristina. 2015. *Vad kultur gör: Om kultur, möten, förväntningar och förändring inom äldreomsorg*. Forskningsrapport. Halmstad: Högskolan i Halmstad.

Gustavsson, Matilda. 2015. "Den retweetande teatern". <http://www.dn.se/kultur-noje/den-retweetande-teatern/>. *Dagens Nyheter*. 25 maj.

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. 2011. *Hur påverkar socioekonomisk status och ålder arbetsmarknadseffekterna av olika hälsoproblem?* Rapport 2011:11. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering.

Instagram. 2015. <https://instagram.com/press/>, hämtad 2015-09-11.

Jenkins, Henry. 2009. *Confronting the Challenges of Participatory Culture. Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Jonsson, Gustaf, Olof. 2010. *Bilden och texten – En studie av ljusets och seendets pedagogik*. Uppsala universitet: Uppsala

Jülich, Solveig; Lundell, Patrik och Snickars, Pelle. 2008. *Mediernas kultur-historia*. Stockholm: Statens ljud och bildarkiv. Mediehistoriskt arkiv, arkiv 8.

Kairos Future. 2013. Global Youth 2013.

Kairos Future. 2012. Framtidens äldre.

Kairos Future. 2007. Global Youth 2007.

Kommittédirektiv 2004:169. *Samordning av Mångkulturåret 2006*.

Kulturplan för Norrbotten 2014-2016. Norrbottens läns landsting 2013.

Lankshear, Colin och Knobel, Michele. 2006. "Digital literacy and digital literacies: Policy, pedagogy and research considerations for education. Digital Competence". *Nordic Journal of Digital Literacy*. 1(1):12-24.

Larsson, Linus. 2015. "Matematik skapar sug efter 'Candy crush'". *Dagens Nyheter*. 2 april.

Lenas, Sverker. 2015. "Allt fler vill ta plats i kulturen". *Dagens Nyheter*. 5 maj.

Lindgren, Bengt. 2009. Bilden i utbildningssystemet. Ingår i Lindgren, Bengt och Nordström, Gert Z. *Det kreativa ögat: Om perception, semiotik och bildspråk*. Lund: Studentlitteratur.

- Migrationsverket. 2014. *Migrationsverkets novemberprognos 2014*. Stockholm: Migrationsverket.
- Myndigheten för kulturanalys. 2015. *Kultur av vem*. Rapport 2015:2. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys. 2015. *En ny kulturvaneundersökning: bakgrund, överbåganden och förslag*. Promemoria. Mars 2015.
- Myndigheten för kulturanalys. 2013. *Skapande skola: en första utvärdering*. Rapport 2013:4. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014. Fokus 2014: om ungas fritid och organisering.
- Mörner, Cecilia. 2003. "När bilden blev text – och åter bara bild". I antologin *Texter och så vidare – det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola*. Svenskläraryrkeförbundet årsskrift 2003. Natur och Kultur: Stockholm
- National Endowment for the Arts. 2015. *When Going Gets Tough: Barriers and Motivations Affecting Arts Attendance*. Washington: NEA Office of Research & Analysis.
- Nilsson, Åsa. 2005. "Medieanvändning i vardagen". I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart.(red). *Nypressat: ett kvartssekel med svenska tidningsläsare*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Nordicom. 2014. "Sveriges Mediebarometer 2014". Göteborgs universitet.
- Nordström, Andreas. 2015. "När matematikerna blir de nya kulturarbetarna". *Dagens Nyheter*. 30 mars.
- Nämnden för hemslöjdsfrågor. 2015. Årsredovisning 2014. Stockholm: Nämnden för hemslöjdsfrågor.
- OECD. 2011. *An overview of growing income inequalities in OECD countries: Main findings*. OECD.
- Ostrower, Francis. 2005. *Motivations Matter: Findings and Practical Implications of a National Survey of Cultural Participation*. Washington DC: The Urban Institute.
- Oxford research. 2013. *Utvärdering av de verksamheter som har fått stöd inom Kulturrådets uppdrag Kultur för äldre*. Stockholm: Oxford research.
- Pariser, Eli. 2011. *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. New York: Penguin Press, 2011.

- Pensionsmyndigheten 2015a.
<https://secure.pensionsmyndigheten.se/kvinnor15.html>, hämtad 2015-05-21.
- Pensionsmyndigheten. 2015b. Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Pensionsmyndighetens ansvarsområde budgetåren 2014–2019.
- Proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*.
- Rasmusson, Maria. 2014. *Det digitala läsandet: begrepp, processer och resultat*. Avdelningen för utbildningsvetenskap, Mittuniversitetet.
- Riksidrottsförbundet. 2005. ”Ungdomars tävlings och motionsvanor”. Rapport 2005:6.
- Salzer-Mörling, Miriam och Strannegård, Lars. 2004. ”Silence of the brands”. *European Journal of Marketing*, Vol. 38, no. ½, sid. 224–238.
- Sandström, Daniel. 2013. Året då vi förlorade vår digitala oskuld. *Svenska Dagbladet*. 29 december 2013.
- Snickars, Pelle. 2014. *Digitalism: när allting är internet*. Stockholm: Volante.
- Socialstyrelsen. 2013. *Psykisk ohälsa bland unga – Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sparrman, Anna (2002). *Visuell kultur i barns vardagsliv: Bilder, medier och praktiker*. Ingår i *Serie: Linköping studies in arts and science*. Linköping: Universitetet.
- Statens folkhälsoinstitut. 2005. *Kultur för hälsa*. Rapport 23/2005. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens kulturråd. 2008. Nya kulturvanor. Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv 1976–2006. *Kulturen i siffror*. 2008:6.
- Statens medieråd. 2015. *Ungar & medier 2015*. Stockholm: Statens medieråd.
- Statistiska centralbyrån. 2015. Sveriges befolkning ökar – men inte i hela landet. Artikel Nr 2015:80. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån. 2014. ”Sveriges framtida befolkning 2014–2060”. *Statistiska meddelanden*.
- Statistiska centralbyrån. 2003. Sveriges framtida befolkning 2003–2020: svensk och utländsk bakgrund. Demografiska rapporter 2003:5. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

- Steiner, Ann. 2011. ”Utmanad men inte hotad”. I Nielsén, Tobias och Nilsson, Sven (red). *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. Stockholm: Volante.
- Strannegård, Maria. 2009. *Hotell Speciell. Livsstilskonsumtion på känslornas marknad*. Malmö: Liber.
- Sundin, Olof. 2012. ”Att hantera kunskap och information i den digitala samtiden.” I U. Carlsson & J. Johannisson (red.). *Läsarnas marknad, marknadens läsare: en forskningsantologi*. SOU 2012:10. 141–154.
- Svenska Dagbladet. 2013. Året då vi förlorade vår digitala oskuld. 29 december 2013. Daniel Sandström.
- Svenska Filminstitutet. 2014. *Publikens förändrade beteende: om filmkonsumtion i olika åldersgrupper*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Sveriges Musik- och Kulturskoleråd. 2012. Resultat av Musik- och Kulturskolerapporten 2011.
- Sveriges Musik- och Kulturskoleråd. 2013. Resultat av Musik- och Kulturskolerapporten 2013.
- Sörbom, Adrienne. 2005. *När vardagen blir politik*. Stockholm: Atlas.
- UNESCO. 2005. Convention on the promotion and protection of cultural diversity.
- Ungdomsbarometern. 2014.
http://www.rf.se/ImageVaultFiles/id_49815/cf_394/Ungdomsbarometern_-_RF_-_underlag_140509.PDF.
- Ungdomsstyrelsen. 2010. Fokus 10: en analys av ungas inflytande. 2010:10. Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen. 2011. *När, var, hur om ungas kultur – en analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2011: 1.
- Ungdomsstyrelsen. 2013. *Ung idag 2013*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013: 2.
- Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre 2013.
- Vesterlund, Per. 2008. ”Tablåhändelser: Mediehistoriska aspekter på långfilm i svensk television.” I Jülich, Solveig, Lundell, Patrik och Snickars, Pelle. *Mediernas kulturhistoria*. Stockholm: Statens ljud och bildarkiv. Mediehistoriskt arkiv, arkiv 8.

Youtube. 2015. <https://www.youtube.com/yt/press/statistics.html>. Hämtad 2015-09-11.

Bilaga 1:

Frågor till fokusgrupperna

Bakgrund

Berätta lite om er själva:

- Er ålder?
- Var bor ni?
- Utbildnings- och yrkesbakgrund?
- Huvudsakliga fritidsintressen? Hur tar ni del av/utövar kultur?

Om kulturbegreppet

- Vad är en kulturaktivitet för er?
- Är det viktigt att konsumera och/eller utöva kultur?

Guide till nya kulturupplevelser

- Vem/vad guidar er till kulturupplevelser? Exempelvis vänner, tips på Spotify, sociala medier, eller dagstidningar.
- Hur kommer ni kontakt med en kulturupplevelse som ni annars aldrig skulle ha provat?
- Genom vilka medier får ni information och nyheter generellt?

Kulturvanor och betydelsen av den fysiska mötesplatsen

- Vilken är anledningen till att ni utövar/tar del av kultur?
- Vad får er att välja en viss typ av kultur? Vad får er att avstå?
- Vilken typ av kultur tar ni oftast del av?
- Hur tar ni del av kultur?
 - Live eller på dator/tv: vad föredrar ni? Varför? Hur viktig är liveupplevelsen?
 - Bok eller läsplatta?
- Vilka hinder finns för att ta del av kultur? Exempelvis pengar, tid, geografiskt avstånd till upplevelsen, hälsa, brist på kunskap vad gäller datorer/användande av ny teknologi.
- Vilken typ av eget skapande ägnar ni er åt? Exempelvis, måla, teckna, fota, sjunga, spela musik, blogga, youtube.
 - Vilken roll spelar den nya teknologin för ert skapande?
 - Vilka hinder upplever ni finns för ert skapande?

Geografi och kulturell bakgrund

- Ni som har bott i andra städer än i Stockholm. Finns det några tydliga geografiska skillnader i hur ni konsumerar kultur? Vilka i så fall?
- Händer det att ni reser till andra orter i landet för att utöva/uppleva kultur?

Framtidsfrågor

- Hur tror ni att kulturutbudet kommer att utvecklas de kommande fem åren?
- Hur ser ni på er egen framtida kulturkonsumtion? Förutsättningar? Hinder?

